

**Betragtninger
Omkring
Det
socialdemokratiske
Principprogram
"Vejen frem"**

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Problemformulering

Problemformulering.....	s3
-------------------------	----

Kapitel 2: Baggrunden for programmet

2,01 Indledning.....	s6
2,02 De langsigtede tendenser for den økonomiske udvikling og for den økonomiske politik.....	s6
2,03 Ændringer i klasse/erhvervsstrukturerne.....	s10
2,04 Socialdemokratiets målstrategi i 50´erne.....	s13
2,05 Socialdemokratiet og effektiviseringsbestræbelserne.....	s14
2,06 Forandringer på venstrefløjten.....	s15
2,07 Socialdemokratiets ideologi efter krigen.....	s16
2,08 Opsvinget i perioden 1958-1961.....	s19
2,09 Sammenfatning.....	s20

Kapitel 3: Programarbejdet

3,01 1913-programmet.....	s22
3,02 Arbejdet med arbejdsprogrammer i begyndelsen af 50´erne.....	s24
3,03 Programkommissionen.....	s26
3,04 Programmet "Vejen frem".....	s34
3,05 Sammenfattende vurdering.....	s37

Kapitel 4: Konklusion og perspektivering

Konklusion.....	s39
Perspektivering.....	s41

Litteraturliste.....	s43
-----------------------------	-----

Kildefortegnelse.....	s44
------------------------------	-----

Studieforløbsbeskrivelse.....	s48
--------------------------------------	-----

Formidlingsovervejelser.....	s50
-------------------------------------	-----

kapitel 1

Problemformulering

I 1961 vedtoges på den socialdemokratiets 28. partikongres et nyt principprogram. Det nye program "Vejen Frem" afløste et tidligere principprogram fra 1913. I programmet finder man Socialdemokratiets politiske målsætningserklæring og synspunkter.

Nu havde der i perioden fra 1913-1961 fundet en betydelig verdens- og Danmarkshistorisk udvikling sted, heriblandt 2 verdenskrige. Også i det danske Socialdemokrati, der efter den første regeringsovertagelse i 1924, og i lange perioder herefter havde været regeringsbærende parti, havde der fundet en betydelig udvikling sted.

I efterkrigstidens nye verdensorden skulle Danmark finde en plads i det politiske og økonomiske system. Dansk politik og den danske produktion måtte tilpasses de nye vilkår. Socialdemokratiet kom i 1945 med programmet "Fremtidens Danmark" der var et bud på, hvordan en tilpasning kunne finde sted. Forudsætningerne for dette holdt ikke. Tiltænkte reformer med planøkonomisk tilsnit lod sig ikke gennemføre.

Den problemstilling der derfor her kort skal ridses op er denne:

Dansk økonomi og produktion måtte i efterkrigsperioden og 50'erne tilpasses udviklingen i den internationale økonomi, hvor tiltagende internationalisering og liberalisering af handel var udviklingstendenser. Samtidig måtte en politisk indpasning og definering finde sted i en verden præget af blokdannelse og kold krig.

Det danske produktionsapparat var intakt men nedslidt efter krigen. Der var behov for investeringer, men disse var besværliggjort på grund af knaphed på den nødvendige valuta. I den nye konkurrencesituation som landet befandt sig blev der lagt vægt på en effektivisering af produktionen. Der tilstræbtes vækst set i et nationaløkonomisk perspektiv.

I 1950'erne foregik en debat i partiet om, hvilke overordnede politiske mål partiet skulle sigte mod. I partiet var også diskussion om effektiviseringen af den danske produktion.

Forandringerne af produktionen og samfundslivet gjorde, at forhold der angik pleje og omsorg måtte gradvis overføres til statslige institutioner i bestræbelserne på etableringen af en velfærdsstat.

I bestræbelserne på, at formulere partiets profil og overordnede målsætninger pågår i løbet af 50'erne et programarbejde

På baggrund af ovenstående finder jeg anledning til, at spørge:

På hvilken baggrund skal programmet "Vejen Frem" forstås? Og på hvilken måde var pro-

grammets politiske og ideologiske indhold nyt i forhold til det eksisterende program?

For at besvare dette spørgsmål, vil jeg derfor med udgangspunkt i læste værker, undersøge og fremstille mulige baggrundsforklaringer til forståelse af programmet set i lyset 50'ernes udvikling i Danmark og den heraf afledte betydning for Socialdemokratiet. Der vil blive lagt vægt på såvel økonomiske, sociale som ideologiske forklaringsfaktorer.

Endvidere vil jeg med udgangspunkt i forefindende kildemateriale undersøge indholdet og karakteren af Socialdemokratiets programarbejde i 50'erne. Særlig vægt vil blive lagt på programkommission og programudvalg efter 1957.

Endelig vil jeg søge, at afklare betydningen af og perspektiverne ved programmet.

Litteratur

Programmet "Vejen frem" findes ikke direkte belyst eller undersøgt i litterære fremstillinger. Programmet berøres dog i Krag og K.B Andersens Bog "Kamp og fornyelse". Også Henrik Søborg kommenterer på programmet i "Socialdemokratiet og staten", og Niels Ole Finnemann har afsat et delkapitel til analyse af programmets ideologiske indhold i "I broderskabets Aand".

Flere af de værker som er anvendt i særlig udstrækning i fremstillingen i kapitel 2 er af marxistisk observans. Tilgangsvinklen i behandlingen af den socialdemokratiske reformisme er kritisk og adskiller fra Socialdemokratiets egen forståelse inden hvilken reformfremskridt nås gennem lange seje tag, og hvor der må tages hensyn til samfundsmæssige helhedsinteresse.

Mest markant i sin kritiske holdning er Avlund Frandsen i "Klassesamarbejde og klassekamp", hvor han i sin fremstilling hælder til den anskuelse, at den socialdemokratiske samarbejdspolitik underminerer arbejdernes forsøg på, at føre klassekamp, og at den medfører udsalg af arbejderklassens interesser. Jeg har imidlertid valgt kun i mindre omfang, at lægge vægt på Avlund Frandsen i min fremstilling, idet jeg finder, at en fokusering på arbejderklassens objektive interesse i klassekamp ikke nødvendigvis vil være befordrende og relevant for en belysning af udviklingen i den socialdemokratiske reformisme, og dermed baggrunden for programarbejdet.

Henrik Søborg argumenterer for, at man i forståelsen af den socialdemokratiske reformisme må tage udgangspunkt forhold fra det historisk konkrete plan, og at en bestemmelse med udgangspunkt i de økonomiske "væsens" bestemmelser højest kan være teoretisk rammebestemmende. Nu anfører Henrik Søborg, at han ikke vil pretendere, at han kan løse det komplicerede forhold mellem teori og empiri. Ikke desto mindre har jeg fundet, at hans undersøgelse indeholder en belysning af udviklingen i strukturelle forhold af social og økonomisk art. Endvidere anfører han, at den socialdemokratiske politik må forstås i forhold til det handlerum som er givet dels ved arbejderklassen og borgerlige partier mv. Jeg har fundet, at Henriks Søborgs forsøg på, at nå til en analyse af Socialdemokratiets reformisme med udgangspunkt i det historisk konkrete plan indeholder flere elementer som er relevante, at inddrage som en del af forklaringsbaggrunden for programmet, hvorfor "Socialdemokratiet og Staten" er inddraget i betydeligt omfang.

Niels Ole Finnemann's idehistoriske analyse af udviklingen i den socialdemokratiske bevægelse har for mig været et vigtigt bidrag til forståelsen af socialdemokratiets udvikling fra et proletarisk parti i perioden før 1 verdenskrig til et bredt folkeparti i mellemkrigstiden. I behandlingen af efterkrigstiden indeholder Finnemann's bog elementer, som jeg har fundet anvendelige for en kritisk belysning af den ideologiske udvikling i Socialdemokratiet i 50'erne og programmets ideologiske indhold og baggrund.

I J.O Krag og K.B Andersens bog "Kamp og fornyelse" præsenteres man for en socialdemokratisk vinkel på den historiske udvikling fra 1955 til først i 70'erne. Bogen er præget af mange praktiske politiske betragtninger, og man får således et indtryk af de pragmatiske elementer ved Socialdemokratiets politik. Bogen omhandler en lang række politiske begivenheder, hvor der redegøres og argumenteres for den socialdemokratiske holdning. Det forhold jeg har lagt mest vægt på i denne fremstillingen er dog beskrivelsen af forholdet til SF.

Kilder

I denne projektrapport er der anvendt en række forskellige kilder. I nogle tilfælde er Socialdemokratiet programskifter anvendt som kildegrundlag. Disse skifter er anvendelige, idet de kan de tages som udtryk for en afspejling af socialdemokratiets ideologiske og politiske standpunkter. I visse tilfælde er, tal og tabelmateriale fra den læste litteratur anvendt som kildegrundlag. Hvor dette er tilfældet er det angivet.

I kapitel 3 indgår en række kilder som kan henføres til programarbejdet med "Vejen frem". Disse kilder anvendes lidt forskelligt alt efter deres karakter. I nogle tilfælde foreligger der referater fra møder og kongresser eller det er muligt direkte at se vedtagne beslutninger. I disse tilfælde er det muligt direkte, at belyse forhold ved beslutninger der er truffet i forbindelse med programarbejdet. I perioder er det eneste foreliggende materiale brevkorrespondance eller programudkast. For disse perioder er det kun muligt indirekte, at belyse beslutninger truffet i forbindelse med programarbejdet. En mere konkret kildebehandling vil finde sted i kapitel 3

Kapitel 2

Programmets baggrund set i Lyset af udviklingen i efterkrigstiden

2,01 Indledning

I dette kapitel vil jeg gennemgå en række af temaer, som har haft betydning og kan danne forklaringsbaggrund for programmet "Vejen frem". Jeg har valgt kun, at behandle efterkrigsperioden. For en afgrænsning fra, at behandle førkrigs-perioden taler de ændrede forhold og forudsætninger i den internationale økonomi og på det internationale politiske område. Danmark var nødt til, at tilpasse sig denne forandring. Endvidere skete der et skift i den socialdemokratiske ideologi og målstrategi som det senere vil fremgå.

Fremstillingen tilsigter ikke, at opstille en total forklaringsbaggrund, men på baggrund af den læste litteratur, at behandle centrale problemområder af betydning for programmet.

I dette kapitel vil der blive lagt særlig vægt på udviklingen i den socialdemokratiske målstrategi og reformisme. Der vil i fremstillingen blive lagt vægt på dels forhold af social-økonomiske karakter som af ideologisk karakter. Af særlig interesse er det naturligvis hvordan udviklingen kommer til udtryk i Socialdemokratiet målstrategi og politik.

2.02 De langsigtede tendenser for den økonomiske udvikling og den økonomiske politik

Efter 2. verdenskrig stod USA som den stærkeste økonomiske og militære magt. Ved den såkaldte Bretton-Wood konference opnåedes aftale om oprettelse op en international monetær fond (IMF) og en international bank for genopbygning og udvikling (IRBD)¹. Dollaren opnåede status af international valuta. USA havde en betydelig interesse i, at der i genopbygningen af den vestlige kapitalisme skete liberalisering i den internationale handel.

Danmark var sluppet forholdsvis billigt gennem krigen. alligevel var overgangen til fredsøkonomi i en ny verdensorden ikke uproblematisk. Henrik Søborg fremstiller i "Socialdemokratiet og Staten situationen for dansk produktion og økonomi med reference til en analyse foretaget af J.O.Krag og P.Gersmann."²

Det danske produktionsapparat havde ikke været genstand for rationalisering og fornyelse, som det var sket i en række andre industrilande i 30'erne eller som krigen havde gennemtvunget. Hertil kom, at lagrene af råvarer var begrænsede. En del af den danske industriproduktion havde under krigen været rettet mod forsyning af værnemagten. Dansk industriproduktion var i overvejende grad orienteret mod forsyning af hjemmemarkedet og var ikke videre konkurrencedygtig.

¹ Socialdemokratiet og Staten, Henrik Søborg p 28

² I bogen : "Krigsøkonomi og efterkrigsproblemer.", J.O. Krag og P. Gersmann, Kbh 1944

Det var ikke muligt hurtigt, at omstrukturere den danske industriproduktion på grund af knaphed på valuta. Samtidig var afsætningsmulighederne for danske landbrugsprodukter og industrivarer begrænsede, idet England stod svækket efter krigen og det engelske marked ikke var videre efterspørgselsdygtigt. Forholdene i Tyskland efter krigen bevirkede, at det tyske marked i realiteten ikke var købedygtigt.

Visse erhvervskredse havde haft gode indtægter under krigen. Der var derfor i samfundet pengerigelighed, som valutaknapheden og den vanskelige forsyningssituation taget i betragtning udgjorde et problem. Socialdemokratiet var derfor imod en hurtig ophævelse af restriktionspolitikken

Socialdemokratiet stod svækket umiddelbart efter 2. verdenskrig. Partiets medansvar for samarbejdspolitikken kastede en skygge over partiet. Med arbejdsprogrammet "Fremtidens Danmark" ville partiet markere, at man havde en funktionsdygtig handlingsplan for genopbygning af landets økonomi. Programmet opstillede 3 hovedmål for efterkrigstidens Danmark: fuld beskæftigelse, social tryghed og effektivitet og demokrati i erhvervslivet. Staten var tiltænkt en central rolle i reguleringen af den samfundsmæssige produktion og økonomi. Staten skulle således dirigere de knappe investeringsressourcer. Gennem selektiv investeringspolitik skulle produktionen i særligt de import og eksportkonkurrerende erhverv stimuleres. Samtidig skulle staten bl.a. gennem finanspolitik modvirke de kapitalistiske krisetendenser, der opstod som følge af periodisk underforbrug. I "Fremtidens Danmark" blev tanken om bedriftsråd genoplivet. Gennem en omfattende organisering som inddrog arbejdsmarkedets parter skulle den økonomiske politik samordnes.

Henrik Søborg anlægger den betragtning, at "Fremtidens Danmark" må anskues fra to vinkler. Dels har partitaktiske hensyn gjort sig gældende, idet det for Socialdemokratiet gjaldt om, at inddæmme den venstre-opposition der var til partiet, da DKP stod styrket efter krigen. Derudover må programmet vurderes ud fra det reelle reformindhold.³ Det var muligt på baggrund af 30'erne erfaringer og den vundne position i den keynesianske teori, at formulere et statinterventionistisk program til modernisering af den danske kapitalisme.

Under krigen var arbejdernes realløn faldet stærkt. I efteråret 1945 og 1946 forekom en strejkebølge, der havde lønforbedringer som formål. I den socialdemokratiske bevægelse bekæmpede man disse ulovlige strejker.

For Socialdemokratiet var det væsentligt, at reetablere konsensus i- og hegemoniet indenfor arbejderklassen. I partiet var man af den opfattelse, at en stigning i arbejdsløsheden kunne føre til yderligere radikaliserings af arbejderklassen. På baggrund heraf og med afsæt i en betænkning fra "Professorudvalget" tilsigtede man derfor, at føre en politik som stimulerede udviklingen i beskæftigelsen⁴.

Pengerigeligheden sammenholdt med den knappe vareforsyning bevirkede, at Socialdemokra-

³ Socialdemokratiet og staten p 74

⁴ Socialdemokratiet og staten ibid p 62

tiet gik ind for en fortsættelse af restriktionspolitikken og importreguleringen. På en gang så man muligheden for sikring af arbejderklassens livsforhold, de til industrien allokerede ressourcer, og at føre en planpolitik.

I Socialdemokratiet nærede man forventning om tilslutning til "Fremtidens Danmark". Valget den 30. oktober 1945 blev imidlertid en skuffelse for partiet, idet det mistede 18 mandater⁵. Fra modstandere på både højre og venstrefløj blev "Fremtidens Danmark" tillagt skylden for det dårlige valgresultat. Landet fik en Venstre-regering støttet på radikale og konservative stemmer. I oppositionsperioden fremsatte Socialdemokratiet kritik mod regeringens foretagne importliberaliseringer, som bl.a. havde forårsaget et sterlingunderskud.⁶

Til gengæld blev det planøkonomiske perspektiv, som det fremstod i "Fremtidens Danmark" nedtonet. Der kan angives flere grunde til denne nedtoning. Ud over det dårlige valgresultat faldt programmet i dårlig jord hos de borgerlige partier, der så reformprogrammet som et anslag mod den fri ejendoms- og dispositionsret.

Endvidere er det sandsynligt, at man i Socialdemokratiet anså den tiltænkte omstrukturering af den danske industri for ikke-mulig i den daværende situation "(..) *det skyldtes vel også, at den økonomiske situation ikke kunne bære en virkeliggørelse af "Fremtidens Danmark"s effektiviseringspolitik, idet et opgør med de ineffektive erhverv i den daværende situation med forsyningsknaphed på råvarer og halvfabrikata ville betyde større arbejdsløshed, og det kunne socialdemokratiet ikke tåle i en situation, hvor det i forvejen var udsat for hård kritik fra arbejderklassen*"⁷

Socialdemokratiet havde som anført fremsat kritik af den liberaliserende politik som Venstre-regeringen havde ført. Denne politik blev anset for skadelig for landets økonomi. I Socialdemokratiet påpegede man det positive i- og nødvendigheden af statslig regulering af økonomien.

Ved valget i oktober 1947 vandt Socialdemokratiet 9 af de tabte mandater tilbage og der var basis for dannelse af en socialdemokratisk mindretals-regering. I sine genopbygningsbestræbelser optrådte de planøkonomiske overvejelser nu i en mere afdæmpet form bl.a på baggrund af USA's tilskyndelse til liberalisering af det internationale marked.

Den socialdemokratiske genopbygningsstrategi var ifølge Henrik Søborg to-strengt, idet man dels søgte, at gennemføre strukturpolitiske reformer og dels tilstræbte gennemførelse af et velfærdøkonomisk projekt i tilknytning til modeller og teknikker for økonomisk vækst⁸

I Socialdemokratiet havde man ikke betænkeligheder ved, at modtage Marshall-hjælp til trods

⁵ jvfr. ibid p 83

⁶ ibid p 72

⁷ op.cit ibid p 86

⁸ ibid p 97

for, at dennes forudsætninger umiddelbart mindskede mulighederne for planøkonomisk politik. Man så i Marshall-hjælpen et tiltrængt valutatilskud. Samtidig så man muligheden for, at stimulere væksten i de danske industrierhverv.

Det var Socialdemokratiets intention, at en del af midlerne fra Marshall-hjælpen skulle anvendes til en selektiv investeringspolitik. Dette mødte dog modstand fra de borgerlige partier og inden for industrikredse, hvor der ikke var tilslutning til en aktiv statsinterventionistisk politik. Det lykkedes kun, at få afsat 200 mill til genopbygningsformål, og i den forbindelse som generelle erhvervstøtteordninger.⁹

Dette lykkedes kun i begrænset omfang for Socialdemokratiet, at få gennemført sin genopbygningspolitik og classesamarbejdespolitik. " *I slutningen af 1949 og begyndelsen af 1950 måtte socialdemokratiet derfor erkende, at det ikke kunne vinde politisk gehør for sin genopbygningspolitik byggende på et politisk samarbejde mellem borger, bønder og arbejdere*"
¹⁰

Da den socialdemokratiske regering i 1950 ikke kunne få tilslutning til sin økonomiske politik valgte den, at træde tilbage. Landet fik herefter, en V-K regering. I 1951-52 oplevedes der afmatning i den danske økonomi med produktionsnedgang og en stigning i arbejdsløsheden til følge. Fra socialdemokratisk side kritiserede man regeringen for, at føre en liberal importpolitik og en stram kredit- og rentepolitik og således være medvirkende til stigningen i arbejdsløsheden.

Valutaproblemer og betallingsbalanceunderskud var tilbagevendende problemer for dansk økonomi i 50'erne. Den socialdemokratiske regering der kom til i 1953 forsøgte ikke ligefrem, at føre en ekspansiv finanspolitik med undtagelse af boligbyggeriet.¹¹ Alligevel steg valutaunderskuddet hurtigt i 1954. Underskuddet på valutareserven fortsatte frem til midten af 55, hvor der i H.C. Hansens regeringsperiode blev foretaget yderligere stramninger. Socialdemokratiet søgte derfor, med finanspolitiske forbrugsbegrænsende stramninger, at imødegå dette problem.

I andre europæiske lande og navnlig i Vesttyskland forekom der i løbet af 50'erne en kraftig økonomisk vækst. Afsætningsmulighederne forbedredes således for dansk industri. Dette var man i industrien imidlertid ikke i stand til, at udnytte, idet man manglede den fornødne investeringskapital. Dels gjaldt der restriktive forhold på det internationale valutamarked, og dels fik landbruget i løbet af 50'erne og navnlig fra 54-55 dårligere afsætningsbetingelser, idet der på de europæiske markeder var et stigende udbud af landbrugsvarer, og de enkelte lande reagerede med protektionistiske foranstaltninger. I trekantregeringens begyndelsesperiode gennemførtes endnu en finanspolitisk stramning

I løsningen af Danmarks økonomiske problemer var der ikke tilstrækkelige investeringsres-

⁹ ibid p 147

¹⁰ Op cit ibid p 156

¹¹ jvfr. Gyldendals Danmarks Historie bind 8 p 110

sourcer. Industrien skulle tilføres den nødvendige kapital, og her fremtrådte valtap problemerne som en hæmsko. Derfor kunne det blive nødvendigt, at favorisere eksportindustrien på bekostning af forbruget.

I industrien kunne man ikke tilslutte sig statslig regulering af investeringerne. Da navnlig Viggo Kampmann gjorde sig til talsmand for, at man kunne sikre den nødvendige investeringskapital til industrien gennem særlige afskrivningsregler stillede man sig imidlertid mere positivt.

2.03 Ændringer i klasse/erhvervsstrukturene

I perioden 45-61 sker der store forskydninger i det danske samfund. Den danske landbrugsproduktion effektiviseres og mekaniseres og der sker en betydelig afvandring af arbejdskraft fra landbruget. Antallet af beskæftigede inden for landbrug for perioden 1947/48 til 57/58 faldt fra henved 215,600 til godt 151,800¹² svarende til et fald på godt 29,6 %. Derimod voksede beskæftigelsen inden for industrien fra omkring 223,000 til 251,000¹³ eller hvad der svarer til 12,6 %.

Der sker altså en forskydning mod industriel produktionen der får stigende betydning for den danske nationalindkomst og eksportindtægterne. Det var navnlig inden for jern- og metalområdet og inden transportmiddelindustrien, at en tilvækst fandt sted. Den samlede beskæftigelsesmæssige tilvækst for disse 2 områder var på 33,3 % for perioden 1948-1958.¹⁴

Set i forhold til den relative fordeling på beskæftigede var arbejdernes andel dog svagt faldende, hvilket skyldtes en relativ stor tilvækst af funktionærer. Henrik Søborg anfører, at en del af forklaringsbaggrunden for denne tilvækst må søges i industriens større behov for administrationelt kontorpersonale og "teknisk intelligens"

Af nedenstående grafiske fremstilling fremgår, at kategorien funktionærer stiger fra en andel på 21% af de samlede beskæftigede i 1940 til 29% i 1960. Fra 1950 til 1960 er tilvæksten på 5%. Andelen af arbejdere falder svagt for hele perioden således, at der i 1940 var en andel på 53% af kategorien arbejdere mod 49% i 1960. Også andelen af kategorien selvstændige udviser en faldende tendens,

¹² Kilde Socialdemokratiet og Staten p 117

¹³ Kilde ibid p 117

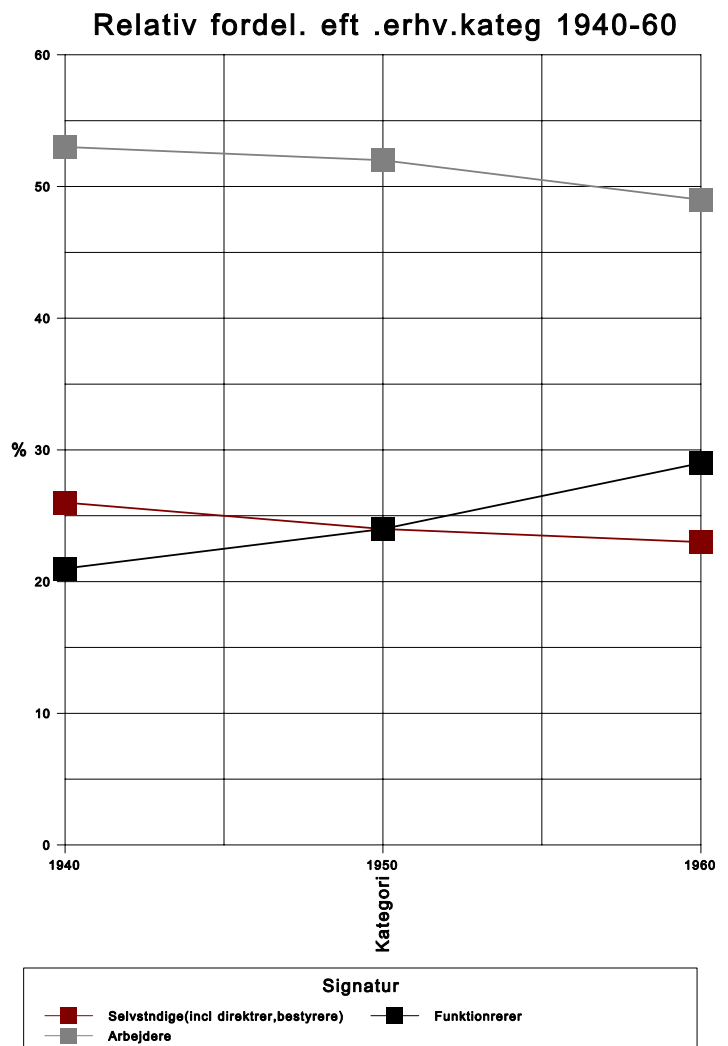
¹⁴ Anvendt kilde ibid p 117

Af overfor stående grafiske fremstilling fremgår den faldende tendens til fald i den relative beskæftigelsesgrad for kategorierne arbejdere og selvstændige. Tilsvarende fremgår den stigende funktionærandel.

Man bør være opmærksom på, at kategorien funktionærer udgør en differentieret og inhomogen gruppe og således både omfatter postbude og kontorfuldmægtige.

Der blev i perioden ansat en del kontor og administrativt personel og personale inden for handel, hvilket fremgår af, at HK havde en medlemstilgang på næsten 53 % for perioden 1948-1958¹⁵

Den grafiske fremstilling er baseret på en tabel i "Socialdemokratiet og staten" p 118

Den forandrede erhvervsmæssige sammensætning var et forhold af betydning for socialdemokratiet, idet dette parti traditionelt havde sin vælgerbasis blandt arbejderne, hvilket fremgår af resultatet af nedenstående. Gallupundersøgelse fra 1955. Som det fremgår af tabellen kan andelen af arbejdere blandt Socialdemokratiet estimeres til 60%, hvorimod funktionærandelen kun udgør 16 %. Derimod andrager funktionærernes andel af Det Konservative Folkepartis vælger tilslutning hele 39%. På baggrund af Gallupundersøgelsen var man i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd nået frem til, at funktionærernes stemmer fordeles ligeligt med henholdsvis 34 % til de konservative og Socialdemokratiet, mens langt størstedelen af den resterende del gik til andre borgerlige partier.¹⁶

¹⁵ Anvendt kilde Socialdemokratiet og staten p 119

¹⁶ gallupundersøgelsen er hentet fra materiale anvendt af programkommission og findes på blandt kildematerialet på ABA, jvfr. kildefortegnelsen bagerst i projektet.

	Socialdemokratiet	Radikale Venstre	Konservative	Venstre	Retsforbundet	Kommunisterne
Selvstændig landb	2 %	23 %	4 %	42 %	16 %	1 %
Selvst. erhvervsdrivende	7 %	16 %	33 %	16 %	24 %	6 %
Funktionærer	60 %	25 %	39 %	13 %	22 %	15 %
Arbejdere	60 %	25 %	11 %	15 %	32 %	72 %
Ude af erhverv	15 %	13 %	13 %	14 %	6 %	6 %
Ialt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Vurderet alene ud fra det talmateriale som Gallupundersøgelsen indeholder ville udviklingen i befolkningens stillings- og ansættelsesforhold sandsynligvis føre til tilbagegang for Socialdemokratiet og fremgang for de borgerlige partier. Det må dog være en slutning der er behæftet med betydelig usikkerhed idet gruppen af funktionærer dækkede ansatte i vidt forskellige brancher og ansatte på forskellige løntrin. Det kunne derfor heller ikke forventes, at funktionærgruppen i forhold til politisk stillingtagen havde ensartede interesser. Ligesom modstridende interesser som tryghed i ansættelsen og ønske om personligt advancement kunne gøre sig gældende. Heller ikke forhold til de løn- og fordelingsmæssige problemområder har funktionærgruppen angiveligt haft ensartede interesser.

Når man vil vurdere Socialdemokratiets opbakning i arbejderklassen må en vurdering af udviklingen i arbejdernes levevilkår indgå i betragtningen. Henrik Søborg sammenligner statistik for udviklingen i arbejdernes pengelønninger med prisstatistik for udviklingen af priserne på en række nødvendige varer. For perioden 1948 til 1957 viser lønudviklingen for faglærte og ufaglærte en stigning på 70 %, hvorimod en gennemsnitsberegning af prisstigningerne viser en stigning på 73,6 %, hvortil kommer kraftige stigninger på enkelte varegrupper som f.eks. flæskeskød.¹⁷ Henrik Søborg konkluderer på baggrund heraf, at den disponible realløn har udvist et fald. Yderligere må det anføres, at der igennem hele perioden var en relativ høj arbejdsløshed, idet arbejdsløshedsprocenten svingende mellem 8% og 12,5 % med 1952, som det år der havde den højeste arbejdsløshed. Man kan anføre, at der var et vist grundlag for utilfredshed med de socialdemokratiske regeringers politik. Dette vil senere blive taget op.

2,04 Socialdemokratisk målstrategi i 50'erne

I det efterfølgende afsnit vil jeg behandle forandringerne i den socialdemokratiske målstrategi, idet den debat som fandt sted i partiet i 50'erne om hvilke mål partiet skulle sigte mod, var

¹⁷ Socialdemokratiet og Staten p 120

af betydning for partiets senere målsætningserklæring. Den modstand der havde været mod de socialdemokratiske planøkonomiske overvejelser, og den manglede succes med forsøget på, at føre genopbygningspolitik på trods af en nedtoning af de planøkonomiske perspektiver, er formentlig en del af bevæggrunden for, at der i partiet i begyndelsen af 50'erne var forsøg på en reformulering af partiets politiske/økonomiske strategi. Flere steder i den læste litteratur er der henvisninger til den debat som pågik i partiet om dette spørgsmål.¹⁸

Et indblik i indholdet af denne debat får man ved læsning af Poul Hansen's og P. Nørregaard Rasmussens indlæg i "Verdens Gang". Begge indlæg er anmeldelser af Jørgen Paldams bog "Planlægning og velfærd." I anmeldelserne behandles det, hvordan Paldam diskuterer hvordan staten gennem en ramme-økonomisk politik kan regulere den samfundsmæssige økonomi.

Poul Hansen rejser spørgsmålet om den private ejendomsret i forhold til Paldams bog. *"Kravet var derfor en omdannelse af den private ejendomsret til fælles ejendomsret, hvorved udbytning ville blive ophævet, og planløshed forhindres. Paldam diskuterer overhovedet ikke begrebet udbytning. Eksisterer det ikke mere? Kan en eventuel udbytning ikke eksakt måles? Er det gået hen og blevet afvejningsspørgsmål om den mere eller mindre rimelige fordeling af nationalindkomsten?"*¹⁹

I "I broderskabets Aand" fremstiller Niels Ole Finnemann spændvidden i debatten som på den ene side værende et spørgsmål om traditionelle socialistiske værdier, men derudover spillede de velfærds- og fordelingspolitiske mål en rolle. På den anden side står Erik Ib Schmidt, som eksponent for det modsatte synspunkt, for hvem hensynet til vækst i produktionseffektiviteten spillede en betydelig rolle *"Det er på tide, at man nu samles om "vor interesse i øget produktionseffektivitet" og på tide, at lade dette hensyn løsne sig fra traditionernes kvælende favntag"*²⁰

Det synspunkt Erik Ib Schmidt giver udtryk for er, at hensynet til produktionseffektiviteten skal have forrang.

I "I broderskabets Ånd" beskrives hvordan hensynet til produktionseffektiviteten i frem mod slutningen af 50'erne kommer til, at dominere i Socialdemokratiet. Det nye i standpunktet er ikke, at Socialdemokratiet lægger vægt på udvikling af produktionseffektiviteten. Allerede i "Fremtidens Danmark" blev der lagt vægt på udvikling af produktionseffektiviteten. Det nye er, at udviklingen i produktionseffektiviteten er gået fra, at være et middel for sikringen af velfærden til, at blive et mål i sig selv.

Socialdemokratiet nærrede stor tiltro til den teknologiske udvikling iblandet fascination. Man satte således sin lid til, at den ny teknik kunne medføre fremskridt. Viggo Kampmann udtalte således på den socialdemokratiske partikongres i 1957: *"Den fremtidige tekniske udvikling kan*

¹⁸ Se f.eks Socialdemokratiet og staten p166-168

¹⁹ Op cit Artiklen Velfærdspolitik Verdens Gang årg 1952 p 175

²⁰ Op cit "I Broderskabets Aand" p 284

blive en løftestang for store forbedringer og fremskridt".²¹

Den ny teknik fordrede dog samtidig store kapitalinvesteringer, hvorfor tilbageholdenhed var en nødvendighed. Den velstandsstigning som en effektivisering af produktionen kunne medføre var derfor set over en længere tidshorison. N.O.Finnemann sætter imidlertid spørgsmålstegn ved om ikke argumentationen for løntilbageholdenhed under hensynet til investeringerne, som socialdemokratiet formulerede, skabte sine egne forudsætninger. Spørgsmålet om tilbageholdenhed ville bestandigt kunne fremsættes, og det er således et spørgsmål om hensynet til investeringseven ikke ville føre ind i en opadgående spiral.

Hvordan hensynet til investeringseven sammenkædes med kravet om tilbageholdenhed fremgår af følgende udtalelse af Viggo Kampmann: "*Når vi vil sikre forsat fremgang og derunder sikre, at vi har råd til forsatte sociale og kulturelle fremskridt, kan det kun ske ved, at en betydelig del af den årlige produktion ikke forbruges straks, men anvendes til, at skabe varige værdier, som kan øger vor velstand på længere sigt*".²²

Som det fremgår af Kampmanns udtalelse er det bagvedliggende velfærdspolitiske mål af mere langsigtet karakter. Kravet om tilbageholdenhed legitimeres her med de langsigtede forbedringer som er i udsigt.

2,05 Socialdemokratiet og effektiviseringsbestæbelserne

Et forhold som havde betydning for den socialdemokratiske politik og målsætningsformulering var partiets opbakning i arbejderklassen. Jeg vil derfor nu behandle partiets politik forhold til dets opbakning i arbejderklassen.

Som anført var det Socialdemokratiets mål, at effektivisere produktionen. Fra DsF side gik man aktivt ind i disse bestræbelser og der blev i 1947 på foranledning heraf oprettet samarbejdsudvalg på de enkelte virksomheder. Disse samarbejdsudvalg fik øjensynligt ikke større betydning.

I industrien var man begyndt, at rationalisere. Produktionen skulle nu indrettes på et videnskabeligt grundlag. Arbejdsprocessen skulle systematiseres, og til dette formål blev der ansat rationaliseringseksperter, som foretog tids- og metode analyser. De såkaldte tidsstudier var ikke altid populære blandt arbejderne.²³

I begyndelsen af rationaliseringskampagnen var der kun sporadisk modstand blandt arbejderne. Modstanden blev dog stigende efterhånden som arbejderne mærkede konsekvenserne af

²¹ Op cit protokol for Socialdemokratiets 27. årskongres p 88

²² Op cit ibid p85

²³ Se f.eks. Klassesamarbejde og klassekamp p 106, Hans Erik Avlund Frandsen.

rationaliseringerne med tempoopskruning og monotoni i Arbejdsprocessen. I løbet af 1953/54 kom det til en række arbejdsnedlæggelser, i protest mod rationaliseringerne; protesten kulminerede med Philipsstrejken i 1954.

Den socialdemokratiske genopbygning fordrede som tidligere anført tilbageholdenhed. DsF var derfor tilbageholdende i dets lønpolitik, under hensyn til den socialdemokratiske genopbygningspolitik. DsF var imidlertid i et dilemma, idet der på den ene side talte hensynet til den socialdemokratiske genopbygningspolitik. På den anden side kunne hensynet til arbejderklassens interesser ikke alvorligt tilsidesættes.

I perioden 1954-1956 var der stigende utilfredshed med genopretningspolitikken. Dels som anført i forhold til rationaliseringskampagnen, men også med den tilbageholdende lønpolitik. Overenskomstforhandlingerne i 1956 brød sammen og det kom til konflikt. Da konflikten ramte vitale samfundsområder som olie- og brændselsforsyningen greb den socialdemokratiske regering ind og ophøjede det fremsatte mæglingforslag til lov. Dette lovindgreb førte til en protestdemonstration på Christiansborg Slotsplads, hvor det anslås, at henved 200 000 deltog

Den styrkelse af DKP som havde fundet sted som konsekvens af utilfredshed med den socialdemokratiske genopbygningspolitik blev dog alvorligt undermineret af de russiske troppers invasion af Ungarn senere samme år. Ved overenskomstforhandlingerne i 1958 blev det ikke til de store lønforbedringer. Der blev indgået en 3-årig overenskomst. Til gengæld lykkedes det for DsF, at få gennemsat kravet om arbejdstidsnedsættelse. Arbejdstidsnedsættelsen blev dog fulgt af en tempoopskruning, og i den efterfølgende periode var der nogen strejkeaktivitet mod rationaliseringerne og tempoopskrningen.

Henrik Søborg tolker modstanden mod rationaliseringerne i perioden omkring 1954 og navnlig konflikten i 1956 som udtryk for, at der var grænser for hvor langt Socialdemokratiet kunne gå med hensyn til tilsidesættelse af arbejderklassens interesser, hvis partiet skulle bevare dennes opbakning. 1956-konflikten fik dog ikke umiddelbart partiet til, at omlægge dets økonomiske politik, men i den efterfølgende periode gjorde man en energisk indsats for at vise, at man arbejdede på, at opbygge et velfærdssamfund.²⁴

2,06 Forandringer på venstrefløj

I perioden 1956 til 1958 kom det til en splittelse i DKP. Baggrunden var det Sovjetiske kommunistpartis opgør med Stalintiden, urolighederne ved Ungarnopstanden, og uenigheden mellem det sovjetiske og det jugoslaviske kommunist parti. Stridens emne var det danske kommunistpartis nære tilknytning til det sovjetiske kommunistparti, Fortaler for en mere selvstændig linie var i særlig grad partiets formand Aksel Larsen. Den 15. november 1958 blev Aksel Larsen ekskluderet fra partiet. Sammen med nogle partiløse tog han initiativ til dannelse af SF. I februar 1959 blev SF indstiftet. Ved valget i 1960 var der mange bud på hvordan partiet ville klare sig, men SF kom i folketinget med 11 mandater.

²⁴ Socialdemokratiet og staten p 182

Billedet overfor af Mogens Juhl var at finde i en socialdemokratisk valgavis i 1960.

Krag kan berette hvordan Aksel Larsen brækkede benet i en færdselsulykke på Godthåbsvej. Aksel Larsen havde en polemik kørende i Aktuelt, og var på vej ned for, at købe bladet. Krag mente, at dette viste, at man altid burde være abonnent på avisen, hvad Aksel Larsen også senere blev.

Krag beretter at Akse Larsens brækkede ben spillede en halvt alvorlig og halvt humoristisk rolle i valgkampen. Nogen var af den formening, at det brækkede ben spillede en ikke ubetydelig rolle i valgkampen.

Underteksten til billedet lød: "Aksel Larsen har udvist megen møje for at få fastslået, at han slet ikke er kommunist længere: **Og skyggen blev herre og herren skygge**" (Billedet er taget fra Kamp og fornyelse p 158)

Det kan være vanskeligt, at opgøre hvilken betydning dannelsen af SF havde for Socialdemokratiet. Det må dog have haft betydning, at Socialdemokratiet stod over for et nyt demokratisk parti på venstrefløj, som var indstillet på at gennemføre sine socialistiske mål i samarbejde med Socialdemokratiet, eller at påvirke Socialdemokratiet i Socialistisk retning.

Der er dog meget der tyder på, at man i Socialdemokratiet ikke umiddelbart var indstillet på samarbejde med SF. Således beskriver J.O.Krag i "Kamp og fornyelse", hvordan man i Socialdemokratiet betragtede SF som en art kommunister. Ja Krag anfører endog, at man skal helt frem til 1966 før denne opfattelse for alvor ændredes.²⁵

2.07 Socialdemokratiets ideologi efter krigen

Da Socialdemokratiet gik ind i efterkrigstiden kunne man på en gang skue tilbage på 30'enes udvikling med krise, massearbejdsløshed og fascistiske bevægelser og styreform i Europa. Samtidig trådte man ind i atomalderen og ind i en ny verdensorden.

På det magtpolitiske område blev verden inddelt i interessesfærer mellem stormagterne i slutningen af krigen. Blandt vestmagterne stod USA som tidligere anført som den stærkeste magt. Udviklingen mellem vestmagterne og Sovjet, der var blevet det nye fjendebillede, gik mod stigende spænding og kold krig.

²⁵ Kamp og Fornyelse p 155.

Danmark blev som anført bl.a. gennem modtagelse af Marshallhjælp tilknyttet det vestlige økonomiske system. Efter de nordiske forsvarsforhandlinger var kørt af sporet traf man i Socialdemokratiet hurtigt beslutning om tilslutning til Nato i 1949.

I lighed med andre vestlige socialdemokratier havde man givet sin tilslutning til det vestlige økonomiske og forsvarsmæssige samarbejde. Af programvedtagelsen "Den demokratiske Socialisme" som vedtoges på en konference²⁶ i Frankfurt am Main 30. juni 1951 får man indtryk af hvordan de vestlige socialdemokratier forholder sig til den nu givne situation.

I skriftet fremstilles "den demokratiske socialisme" som en alternativ mulighed mellem rå ukontrolleret kapitalisme og totalitære styreformere. Det positive og nødvendige i planlægning fremhæves på baggrund af den kritik som fremsættes mod det kapitalistiske samfundssystem. *"I mange lande viger den ukontrollerede kapitalisme pladsen for en økonomi inden for hvilken statsindgreb og offentlig ejendomsret begrænser de private kapitalisters spillerum. Flere og flere mennesker erkender nødvendigheden af planlægning"*²⁷

I lighed med det danske socialdemokrati nedtonede flere af de vestlige socialdemokratier planlægningstanken som her kommer til udtryk. Udviklingsperspektivet gled fra planøkonomi i retning af rammeøkonomi.

I programerklæringen fremsættes dog samtidig kraftig kritik af kommunismen. Dels af det forhold, at de enkelte kommunistpartier var Moskvadirigerede, men også på et mere fundamentalt plan, som det fremgår af følgende passage fra programskriftet. *"Den internationale kommunisme er redskab for en ny imperialisme. Overalt hvor den har fået magten har den ødelagt friheden eller muligheden for, at opnå friheden. Den hviler på et militaristisk bureaukrati og et terroristisk politi. Gennem skærende modsætningen i velstand og privilegier har den skabt et nyt klassesamfund."*²⁸

Det var altså ikke kun petitesser man kritiserede kommunismen for. En så kraftig kritik skal vel også ses i lyset af det fjendebillede, som blev manet frem under den kolde krig.

I "I broderskabets Aand" behandler Niels Ole Finnemann, hvordan Socialdemokratiet fundamentalt forandrer sit menneske og samfundssyn. Han opererer med en faseinddeling af den socialdemokratiske reformisme. Det er her værd, at bemærke, at der er tale om en analytisk sondering, og Finnemann gør selv opmærksom på det vanskelige i en tidsmæssig afgrænsning af de enkelte faser.

Finnemann betegner skredet fra mellemkrigstiden til efterkrigstiden som en udvikling fra "folkelig reformisme" til "statslig reformisme". Hvor hovedvægten i den folkelige reformisme

²⁶ Den enhed som var skabt i internationale arbejderbevægelse under krigen blev brudt på grund af uenighed om Marshallhjælpen. De demokratiske socialistpartier dannede en komité (Comisco). I 1951 var man nået så vidt, at man mente man kunne danne en ny Socialistisk Internationale, kilde "Arbejderbevægelsens Hvem Hvad Hvor " p 92

²⁷ Op. cit "Den demokratiske Socialisme" p 8

²⁸ Op cit ibid p 9

blev lagt på kulturel udvikling og organisering af fritiden, så ser man i den statslige reformisme staten som et instrument for etableringen af et velfærdssamfund.

Udviklingen af den moderne kapitalisme havde stillet mennesket i en ny situation. Finnemann beskriver hvordan man i en ny socialhumanistisk udvikling så mennesket som individ og som samfundets grundpartikel. Der var ikke tale om en individopfattelse i liberalistisk forstand, men om et individ som stod til ansvar over for medmennesket og samfundet. Samtidig skete der en yderlige forskydning så man ikke længere så mennesket som det historiske subjekt. *"Med adskillelsen af menneskebegrebet fra arbejdsbegrebet, adskilles også forestillingen om det menneskelige fra den sociale struktur og fællesskabet i samfundet. Det menneskelige er ikke længere knyttet til det skabende perspektiv- Det bliver et aspekt, der skal tilføjes udviklingen fordi udviklingen selv er et resultat af en menneskelig foretagsomhed, der truer mennesket"*²⁹

Uligheden ses nu i høj grad som et spørgsmål om menneskenes forskellige forudsætninger og kvalifikationer. Bestræbelsen på opnå større lighed er derfor også et spørgsmål om sikring af lige adgang til uddannelse. Det er bl.a. igennem uddannelse muligheden for social forandring for den enkelte ligger. Men også muligheden for samfundsmæssig udvikling. En udvikling som må hjælpes på vej.

For den samfundsmæssige udvikling blev målsætningen om fuld beskæftigelse allerede formuleret i "Fremtidens Danmark". For sikring af de her opstillede velfærdsmål var det nødvendigt, at produktionen blev effektiviseret. Effektiviseringen af den samfundsmæssige produktion kom dog ikke til, at forløbe uproblematisk.

I socialdemokratiet var man ikke blind for disse problemer og den moderne produktions umenneskelige karakter. Finnemann kommer ind på, hvordan familien der fungerede efter patriarkalsk mønster samtidig blev udsat for stigende tryk. Mens den mandlige verden blev domineret af stigende specialisering, karriereræs og fremmedgørelse var kvinderne henvist til nedvurderet arbejde i hjemmene.

Finnemann anfører hvordan der var to kønsbestemte synsvinkler på de problemer som udviklingen påtvang familien. En kvindelig synsvinkel ud fra hvilken de familiære og kvindelige værdier skulle ud i samfundet. I familien som i samfundet skulle lighed og demokrati udvides. Her overfor stod en mandlig synsvinkel, som kønsneutralt og sagligt var eksponent for en reorganisering af det kvindelige og familiære arbejde i statsligt regi.

For socialdemokratiet bestod velfærdstanken i, at forbinde den menneskelige effektivitet med den sociale velfærd. Hvor effektiviseringsbestræbelserne og presset på familien betød sociale problemer som fysiske skavanker på grund af nedslidning af arbejdskraften, skilsmisser, eller større hyppighed af nervelidelser måtte staten træde til. Målet og midlet var altså en stigende institutionalisering af kvindearbejdet og det for arbejdskraften nødvendige reproduktive arbejde.

²⁹ Op cit Niels Ole Finnemann, I broderskabets Aand p 317

Hvor man mistede mennesket og bevægelsen som det skabende subjekt, satte man sin lid til den tekniske udvikling, der som Kampmann udtrykte det kunne blive en vigtig løftestang for fremskridtet. Det var den tekniske udvikling og effektiviseringen der blev vigtige mål i sig selv.

2.08 Opsvinget i perioden 1958 til 1961

Fra 1958 vendte tendensen til stagnation i dansk økonomi. Baggrunden herfor var en til dels en international højkonjunktur. Her til kom en bedring i de internationale lånemuligheder og adgangen til investeringskapital; ligesom der var en tilgang af udenlandske investeringer.

Samtidig var der for Danmark en gunstig udvikling i bytteforholdet, idet priserne på en række landbrugsprodukter som eksporteredes var stigende, mens råvarepriserne modsvarende var faldende. Dette bevirkede en relativ bedring af Danmarks valutasituation.

Medvirkende til den vækst og fremgang som nu indtraf i Dansk økonomi var også, at trekant-regeringen med en aktiv investerings- og industripolitik var i stand til, at omsætte den gunstige internationale konjunktur.

På det industripolitiske område gennemførte man gunstige afskrivningsregler for investeringsformål, og hensættelser til investeringsfonde kunne nu afskrives. En række fonde oprettedes som f.eks. Danmarks Erhvervsfond i 1960

Ligeledes gennemførte man en lov om egnsudviklingsstøtte. Denne lov mødte modstand fra borgerlig side, idet man var imod statslig regulering og man påpegede det konkurrenceforvridende perspektiv. Der var dog alt i alt ikke tale om selektiv investeringspolitik.

Væksten i den industrielle produktion var fra 1957 til 1960 på næsten 30%³⁰. I følge Henrik Søborg gjorde man i Socialdemokratiet en dyd af, at man førte en finanspolitik til nedbringelse af arbejdsløsheden.³¹ Således førte man en finanspolitik der modvirkede sæsonledigheden i byggeriet.

Udviklingen under opsvinget gjorde, at ledighedsprocenten kom ned på et niveau svarende til 2-3 %. Man var nået til det punkt, hvor man kunne konstatere, at målet om den fulde beskæftigelse var opnået.

Den høje beskæftigelsesgrad stillede arbejderklassen relativt stærkere. I løbet af 1960 udspandt der sig en række lønkonflikter. Ved overenskomstforhandlingerne i 1961 kom det til konflikt på jern og metalområdet og på transportområdet. Efter 3 ugers konflikt blev et fremsat mæglingsforslag forkastet af arbejdsgiverne, hvorefter det blev ophøjet til lov. Sammenlagt førte 1961 overenskomsten til forholdsvis stor lønfremgang. Senere på året brød

³⁰ Kilde Gyldendals Danmarks Historie Bind 8 170

³¹ Henrik Søborg: Socialdemokratiet og Staten p 243

landbrugsforhandlingerne sammen og det kom til aktion fra landmændene side i form af et leveringsstop.

Det gik som anført godt for dansk økonomi under opsvinget Ved valget i 1960 kunne Socialdemokratiet gå til valg under parolen "**Gør gode tider bedre**". Der synes, at have været udbredt tillid til Socialdemokratiets evne til, at føre økonomisk politik under opsvinget Valgresultatet i 1960 betød en mandatfremgang til Socialdemokratiet på 6 mandater.

Socialdemokratiet stod under opsvinget ikke over for et regeringsdueligt alternativ; den økonomiske udvikling var også gået i en retning der bevirkede, at der markant var sket en bedring i mulighederne og forudsætningerne for gennemførelse af Socialdemokratiets velfærdspolitiske mål.

2.09 Sammenfatning

Danmark blev efter 2. verdenskrig indplaceret i det vestlige interesseområde. Den danske produktion måtte tilpasses den nye situation hvor der var tendens til liberalisering i den internationale handel. Og her optrådte knapheden på valuta som et problem.

Den socialdemokratiske genopbygningsstrategi var, at en effektivisering og planmæssig styring af produktionen skulle finde sted. Da planlægningstanken mødte modstand opstod der debat i partiet og der skete er reformulering af partiets økonomiske strategi

Det danske socialdemokrati tiltrådte ligesom en række andre vestlige socialdemokratiske partier en programvedtagelse på Socialistisk Internationales konference i 1951. I denne programvedtagelse tog man kritisk afstand fra såvel uhæmmet kapitalisme som fra kommunistisk diktatur. Den kraftige afstandtagen fra kommunismen må rimeligvis ses i lyset af den kolde krig.

I efterkrigssituationen kunne man skue over mellemkrigstiden og 2 verdenskrigs rædsler samtidig med, at man trådte ind i en ny tid. Man skabte i denne brydning et nyt menneske- og samfundssyn, hvor vejen til lighed i stigende grad gik gennem uddannelse og kvalificering. Udviklingen gik i samme periode i stigende grad i retning af, at reproduktionen som foregik inden for familien vanskeliggjordes. Mod denne udvikling blev staten det instrument igennem hvilken man ville sikre oprettelse af et velfærdssamfund.

I udgangspunktet var midlet for etableringen af et velfærdssamfund effektivisering af produktionen. Der sker en forskydning i dette perspektiv, således at en effektivisering af produktionen bliver målet, og man satte i den forbindelse sin lid til den tekniske udvikling. Den tekniske udvikling sås nu som løftestang for store fremskridt

Som det er fremgået så skete der i perioden 1945-1961 en forskydning mod tiltagende industriel produktion i dansk økonomi. Der fandt i perioden en erhvervsforskydning sted således, at funktionærandelen blandt de beskæftigede var stigende. Dette var et forhold af betydning for Socialdemokratiet der traditionelt havde sin vælgerbasis blandt arbejderne.

Fra 1956 var DKP præget af intern splittelse. I 1958 blev Aksel Larsen ekskluderet fra partiet, og han blev senere medstifter af SF. Med dannelsen af stod Socialdemokratiet over for et nyt

demokratisk venstrefløjsparti.

I 50'erne var det tilbagevendende problem valutavanskeligheder og manglende investerings-
evne. Fra 1958 vender denne udvikling, og der indtræder en periode med kraftig økonomisk
vækst og stigende beskæftigelse. Mulighederne og forudsætningerne for gennemførelse af
socialdemokratisk velfærdspolitik var forbedret. I den fase hvor "Vejen frem" formuleres er
der derfor stigende basis for fremskridtsoptimisme.

Kapitel 3

Programarbejdet

Indledning

Jeg vil i dette kapitel i tematisk form gennemgå 1913 programmet (som "Vejen frem" afløste)
og programmet "Vejen frem" med henblik på, at belyse på hvilken måde det nye program
havde et ændret ideologisk indhold. Jeg vil endvidere inddrage yderligere kildemateriale og
ud fra dette materiale vurdere dets indhold. Endvidere vil materialet blive anvendt til belys-

ning af omstændigheder ved de beslutningsprocesser, som har fundet sted i forbindelse med affattelsen af "Vejen frem.

3.01 1913-programmet.

1913-programmet er opdelt i en generel del og en del hvor der i en punktopstilling fremsættes en række krav. Jeg har i min behandling af programmet valgt, at foretage en temaopdeling. Der må gøres opmærksom på, at jeg ikke har fundet det muligt er formålstjenligt, at behandle programmet i alle dets aspekter.

Indledning

Selv om Gerd Callesen i essayet "Det danske socialdemokrati- et marxistisk masseparti?"¹ sætter spørgsmålstegn ved om Socialdemokratiet efter århundredeskiftet kan betegnes som revolutionært marxistisk parti, så må 1913-programmet betegnes som et marxistisk inspireret program.

Arbejde - Kapital

I det kapitalistiske samfund tilfalder det ubetalte merarbejde et mindretal af besiddende kapitalister. Termen merværdi/merarbejde anvendes ganske vist ikke men er indeholdt latent i programmets formuleringer. Således hedder det i programmet: "*Arbejdet er kilden til al Værdi og Arbejdets Udbytte bør derfor tilfalde dem, som arbejder*"²

De private ejendomsretslige forhold gør, at udbyttet tilfalder den kapitalistiske overklasse, hvorved ufrihed, social ulighed og elendighed produceres. I programmet arbejdes med en tese om elendigørelse af stadig større masser af besiddelsesløse lønarbejdere. I det hele taget træder klassekampsperspektivet tydeligt frem i programmet. Den kapitalistiske produktion fremstilles som planløs " (...), hvorved uhyre Værdier gaar til Grunde, skaber kriser og arbejdsløshed, splitter samfundet i stadig hæftigere Interessekrige og spaltes det sluttelig i en bestandig mere omfattende og bevidst klassekamp"³

Målet -Socialisme

Det mål der fremsættes i programmet er, at arbejderklassen gennem et socialistisk parti skal erobre magten i samfundet. Midlet for en sådan magtovertagelse skal findes i de for arbejderklassen eksisterende økonomiske og politiske midler. Derudover må oplysning og kendskab om det kapitalistiske samfunds tilstande udbredes.

Som modstykke til den kapitalistiske private besiddelse af produktionsmidler ønskes fælles-

¹ Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love 1871 til 1913 p142-144

² Program for Socialdemokratiet 1913

³ op cit. ibid

ej/ samfundseje af produktionsmidlerne. I socialismen ses samtidig et frigørelsesperspektiv. " *Gennemførelsen af det socialistiske Fælleseje og den socialistiske Produktion vil betyde Tilintetgørelsen af alle former af udbytning, Undertrykkelse og Social Ulighed* " ⁴
Socialdemokratiet stiller sig solidarisk med den internationale arbejderbevægelse, hvor målet er den totale frigørelse af mennesket uanset køn, race eller nationalitet.

Fælleseje/ekspropriation

Stat og kommuner skal overtage alle større virksomheder der antager karakter af monopoler. Ligeledes skal de større samfærdsels og samkvemsmidler overtages af stat og kommuner. Ekspropriationsretten skal udvides og offentligt ejet jord bør som regel ikke afhændes til private. Driftsmidler og jord stilles til rådighed for landarbejdere, og hvor fællesdrift er fordelagtig skal en sådan understøttes af stat og kommune. Der skal betales brugsafgift af jorden svarende til dens værdi.

Demokrati/rettigheder

Et étkammersystem skal indføres. Der skal være fuld ytringsfrihed, forsamlings- og foreningsfrihed. 21-års almindelig valgret ønskes indført. Det ønskes vederlagsfri retshjælp, og sikring mod misbrug af varetægtsarrest. Omformning af straffesystem til et forbedringssystem med human straffeafsoning ønskes, mens forseelser der må henføres til den sociale og politiske klassekamp ikke må behandles som forbrydelse.

Arbejdskraften

Flere af de i programmet fremsatte krav omhandler foranstaltninger til beskyttelse af arbejdskraften. Således ønskes en lovbestemt maksimal arbejdsdag på 8 timer. Ligeløn for mænd og kvinder der arbejder i samme industrigren ønskes indført. Afskaffelse af hjemmearbejde og forbud mod natarbejde, Søn- og helligdagsarbejde, samt forbud mod lønarbejde som hindrer børns skoleuddannelse ønskes indført.

En mulig fortolkning af kravene om forbud mod børne- og hjemmearbejde er, at man direkte har ønsket, at hindre udbytning af disse grupper. Det er dog også sandsynligt, at man har sigtet mod, at indskrænke den løntrykkende konkurrence fra en billig uorganiseret arbejdskraft.

Endvidere ønskes i programmet kontrol med arbejdspladserne således, at der sikres rimelige opholds. spise- og sovesteder. Stat og kommune skal gå ind i opførelsen af prisrimelige boliger for arbejdere.

Kultur og omsorg.

Programmet indeholder punkter som viser, at kultur og omsorg skal foregå under staten og kommunerne og, at den skal være gratis for alle. Der skal således være vederlagsfri fuld forpligtende skoleundervisning i hverdags- og heldagsskoler og offentlige børnehjem. Religion skal udelukkes fra undervisningen, idet religion som det hedder i programmet er en privatsag.

⁴ op cit ibid

Der skal indføres offentlig vederlagsfri sygepleje og det offentlige må pleje omsorg for syge gamle og uarbejdsdygtige.

Efter 1913

Nu er der et stort spring fra 1913 programmet og til "Vejen frem", der som det senere vil fremgå er et mere moderne program

Perioden omkring og efter 1. verdenskrig afstedkom en forandring af perspektiverne for socialdemokratisk politik. Partiet fik medansvar for borgfredspolitikken. I 1917 gennemførte bolsjevikkerne oktoberrevolutionen i Rusland. I efterdønningerne efter 1. verdenskrig var der splittelse i den internationale arbejderbevægelse, og i Danmark stod Socialdemokratiet overfor en venstreopposition. Samtidig forekom mulighederne for gennemførelse af reformer mere realistiske, og på den såkaldte natkongres forlod Socialdemokratiet princippet om, ikke at deltage i regeringssamarbejde uden at have parlamentarisk flertal. Fra 1924-1926 var partiet for første gang regeringsansvarligt.

3.02 Arbejde med arbejdsprogrammer i begyndelsen af 50'erne

Der findes arkivmateriale som viser, at man i Socialdemokratiet fra begyndelsen af 50'erne har arbejdet med programspørgsmål. I Alsing Andersen Personarkiv findes materiale vedrørende korrespondance⁵, samt noter og udkast til et program. Af en kopi af et notat fremgår, at Partiets Hovedbestyrelse bemyndiger forretningsudvalget til nedsættelse af et udvalg, der skal udarbejde udkast til et nyt partiprogram. Der foreligger forskellige programudkast som må henføres til dette arbejde. Vurderet ud fra programudkastenes indhold af konkrete politiske problemstillinger må disse udkast antageligt betragtes som tiltag i retning af et arbejdsprogram.

Et gennemgående træk ved programudkastene er, at de indeholder kritik af den saneringspolitik som VK regeringen har ført. Regeringens politik anføres som årsag til forøgelse af arbejdsløsheden, og en yderligere liberalisering anses ikke som den rette medicin for løsning landets økonomiske situation og valutariske problemer

Således hedder det i et af programudkastene om regeringens politik: "*Gennem en kombination af renteforhøjelse, kreditbegrænsning og vidtdreven importliberalisering har man fremkaldt produktionsnedgang, stærk formindskelse af byggeriet og tilbagegang i landbrugs-eksporten. En uundgåelig følge heraf er en foruroligende vækst i arbejdsløsheden*"⁶

⁵ Den korrespondance der henvises til omhandler kopier af breve som angår fremsendelse af det svenske Socialdemokratis program og et program fra det norske Arbejder Parti. Begge dokumenter er dateret til 13. juni 1950

⁶ op cit 3. udkast til Program, A. Andersens Personarkiv, Programkommissionen

De foreliggende programudkast afspejler socialdemokratiets synspunkter i forhold til det man anser for den nødvendige økonomiske politik for kulturpolitik og hvad angår en række andre spørgsmål som f.eks forsvarspolitik

I forhold til den økonomiske politik menes det fortsat i perioder, at være nødvendigt med importregulerende foranstaltninger. Den langsigtede målsætning sættes til, at være opnåelse af den fulde produktion og beskæftigelse. Samtidig anføres det, at erhvervsstøtteordninger der har til formål, at fremme eksporterhvervene konkurrenceevne " *Positiv produktions og eksportfremmende midler må bringes i anvendelse for, at forøge landets konkurrencedygtighed og produktivitet*"⁷

Danmark anføres, at have interesse i lige og fri konkurrence i forhold til den internationale handel, men der må tages passende hensyn til tilvejebringelsen af den nødvendige valutareserve.

To af de programudkast som foreligger fra dette kommissionsarbejde er efter alt at dømme, udfærdiget i efteråret 1952.⁸

Udkastene indeholder reformforslag på en række områder. Dels indeholder udkastene forslag til stimulering af produktion og beskæftigelse men derudover også andre forslag. Det drejer sig bl.a. om forslag på det forfatningsmæssige område, hvor Socialdemokratiet vil arbejde for et étkammerssystem og 21 års valgret. Et af udkastenes mere betydelige forslag er et forslag om, at aldersrenten bør afløses af en folkepensionsordning. På det kulturelle område udtrykkes reformønsker om lige adgang til gymnasiale - og videregående uddannelser og en mere samlet folkeskole uden eksamenspræg.

Arbejdet i programkommissionen er forsat en tid ud over det tidspunkt hvor de besete programudkast er udfærdiget. Programarbejdet må mindst have stået på frem til 9. maj 1953, hvor Alsing Andersen på et fællesmøde mellem forbundets Hovedbestyrelse og forretningsudvalg fremlagde 2 udkast til et nyt program.⁹

3.03 Programkommissionen 1957-1961

Det kommissionsarbejde som førte til affattelsen af programmet "Vejen frem" tog sin begyndelse i januar 1957. På et forretningsudvalgsmøde blev der af partiets Hovedbestyrelse truffet beslutning efter indstilling fra det politiske udvalg, at der skulle tages initiativ til ned-

⁷ op cit ibid

⁸ Der foreligger kopi af en skrivelse til kommissionens medlemmer signeret af H. Hedtoft og H.C. Hansen fra 30. sept, samt et rettelsesforslag, fra den 2. oktober 1952, hvor der blev afholdt møde omkring udkastene

⁹ Kilde: Protokol for møder i Socialdemokratiets Hovedbestyrelse og forretningsudvalg

sættelse af et programudvalg fra og med den forestående kongres¹⁰ Socialdemokratiets 27. kongres blev afholdt i dagene fra 6. til 10. januar 1957. På kongressen blev der rettet henvendelse til partiet fra en gruppe af bekymrede intellektuelle, der udtrykker bekymring over de implikationer den tekniske udvikling har for det kulturelle område. Gruppen påpegede det nødvendige i en udvikling inden for uddannelsesområdet, hvor der blev taget hånd om dette problem.¹¹ At programspørgsmålet er blevet behandlet fremgår af kongresprotokollen. Det fremgår heraf, at en række kredsforeninger indstiller til, at der nedsættes et udvalg til udarbejdelse af et nyt partiprogram.¹²

Fremsætningen af indstillingerne begrundes på forskellig vis. For Århuskredsen og Koldingkredsen synes det, at være et spørgsmål om, at få ført partiets program ajour. Århuskredsen påpeger, at et udvalg nedsat 26 år tidligere aldrig har afgivet betænkning. Ribe- og Esbjergkredsen mener, at fremtidens sociale og kulturelle problemstillinger bør tages op. Begge kredse påregner atomkraftens indførelse i Danmark. Endvidere er der fra bl.a. en række københavnske kredsforeninger indstillinger, hvor det anbefales, at spørgsmålet om religiøse forhold, og at forholdet mellem kristendom, samfund og kultur bør indgå blandt de problemstillinger, som tages op i Programarbejdet

Partiformand H.C. Hansen kan indstille, at det overlades til den nye Hovedbestyrelse, at vælge et udvalg, som inden næste kongres skal have udarbejdet et forslag til et nyt partiprogram.

Der findes kopi af det brev dateret til den 5. september 1957 der sendes til personer som er udvalgt til den programkommission som man har valgt, at nedsætte, hvori man gør opmærksom på, at vedkomne er valgt til deltagelse i programkommissionens arbejde¹³. Der findes en fortegnelse over hvilke personer der har besat poster i kommissionen. Den 19. september 1957 indkaldes til det første møde i programkommissionen.¹⁴ Den 8. oktober afholdes et indledende møde i programkommission og af fra et referat fra dette mødet fremgår, at man har diskuteret de overordnede linier for programmets indhold. Man diskuterede i hvilken form og med hvilken vægt det kulturelle område skulle tages op i programarbejdet. Bomholdt, K.B. Andersen og Chr. Christensen har angiveligt fremført betragtninger om muligheden for en revision af "Mennesket i Centrum"¹⁵ J. O Krag er refereret for, at fremføre, at det gerne må være et kulturelt indhold i programmet, men at det økonomiske og sociale må være meget

¹⁰ Kilde ibid

¹¹ Kilde Socialdemokraten Mandag 8 januar 1957

¹² Protokol for den 27. socialdemokratiske kongres p 32-35

¹³ Kilde. Brev tilsendt de til kommissionen udvalgte, Soc dem 500, kasse 266/267 (korrespondance)

¹⁴ Fremgår af en kopi af et brev tilsendt H.C Hansen

¹⁵ Mennesket i centrum Kbh. 1953, resultat af et kulturudvalgsarbejde. Bogen er en repræsentation af enkeltpersoners bidrag til en social humanistisk inspireret kulturdebat, jvf. Finnemann

centralt i programmet.¹⁶ Ud over det materiale som er omdelt diskuterer man forskellige muligheder for fremskaffelse af yderligere materiale der kan belyse forskydninger mellem befolkningsgrupperne som har fundet sted under indflydelse af den tekniske udvikling.

Mødet den 31 marts 1958

I et brev fremsendt til kommissionens medlemmer indkaldes til møde i programkommissionen 31 marts 1958. Af en skitse til det forestående møde frem, at følgende materiale var tilsendt kommissionens medlemmer:

- 1) Duplikeret historisk fremstilling fra en tryksag, der blev udarbejdet i forbindelse med en tidligere programkommission.
- 2) Programmet fra 1913
- 3) Fremtidens Danmark
- 4) Det svenske Socialdemokratis program og skriftet "Framstegens politik" fra 1956
- 5) Frihed og velfærd
- 6) Det norske partiprogram fra 1949 "Grundsyn og retningslinier"
- 7) Socialistisk internationales programerklæring af 1951
- 8) Oversat materiale fra det tyske, østrigske og det hollandske socialdemokrati
- 9) Materiale vedr. funktionærspørgsmålet fra det udvalg der blev nedsat ved programkommissionens møde 8. oktober 57¹⁷

Af et mødereferat for det pågældende møde er det muligt, at danne sig et indtryk af hændelserne på mødet

Mødet indledtes efter referatet, at dømme med en redegørelse for udviklingen i befolkningens fordeling på erhverv, arbejdsstilling m.v. af Jørgen Paldam

Herefter fremsatte H.C. Hansen sit syn på de retningslinier og grundsynspunkter, som programkommissionen skulle arbejde under.. Måske var det tiden for nedsættelse af en række underudvalg

Af den generelle debat som herefter fulgte omhandlede flere af indlæggene vurderet på grundlag af referatet spørgsmålet om programmets betydning for Socialdemokratiets vælger-tilslutning.

Holger Eriksen skal have påpeget nødvendigheden af et program med et klart socialistisk indhold ellers kunne partiet miste stemmer til DKP eller et venstre-socialistisk parti i tilfælde af afspænding med Sovjet. Ernst Christensen skal have påpeget nødvendigheden af, at opnå til-

¹⁶ Referat af mødet i programkommissionen 8.10. 57, ABA, Soc dem 500 kasse 22

¹⁷ kilde Dokument med "betegnelsen" skitse til H.C's indledning ved programkommissionens møde 31.03.58, Soc.dem 500, ABA kasse 266/267

slutningen blandt arbejdere, mens Gustav Petersen påpegede den voksende funktionærstand som partiet efter hans mening ikke burde frygte.

Herefter er der refereret en del indlæg som dels har et generelt politisk indhold og dels et programpolitisk indhold

Hans Rasmussen er refereret for dels, at have taget arbejdsmarkedspolitiske problemer op og dels at være kommet med den betragtning, at den stigende koncentration af kapital udgjorde et problem. Udbytte og overskudsdeling burde tages op.

De resterende indlæg omhandler kultur og teknisk udvikling. Mogens Pihl skal have påpeget, at den tekniske udvikling vil stille nye krav til skole og uddannelse, henvendelsen fra de intellektuelle fortjente større opmærksomhed. Kampmann mente, at man i programmet skulle tage udgangspunkt i den tekniske udviklings betydning for koncentrationen, herudover berøres den stigende funktionærstand, som efter Kampmann mening medførte stigende interesse for liberale synspunkter. De øvrige indlæg drejede sig om kulturpolitiske forhold omkring familien og ungdommen.

H.C. Hansen kunne konstatere, at en lang række synspunkter var fremkommet Herefter kunne det foreslås, at der blev nedsat et forretningsudvalg for programkommissionen bestående af: Jørgen Paldam, Ernst Christiansen, Ib Koch Olesen, Erik Hauerslev; K. B Andersen, Børge Jensen, Kai Nissen, Oluf Carson og Niels Mathiasen.¹⁸

Af et notat refererende til mødet 31.03.58 fremgår, at der udover nedsættelse af et forretningsudvalg nedsattes et mindre arbejdsudvalg bestående af Alsing Andersen, Jørgen Paldam, Kai Nissen, K.B. Andersen, Erling Jensen og Niels Mathiasen. Ifølge notatet blev retningslinierne bestemt således, at der skulle udarbejdes et principprogram i lighed med udtalelsen om "den demokratiske socialisme" af 1951. Programmet skulle yderligere indeholde tillæg omfattende udenrigspolitik, økonomi, socialpolitik og kulturpolitik. Endvidere stilles den opgave, at udarbejde et dagsaktuelt arbejdsprogram.¹⁹

Der findes kun lidt materiale som indikerer, hvilket programarbejde der har pågået i den resterende del af 1958: Af en foreliggende fortegnelse over afholdte møder i forbindelse med programarbejdet, af arbejdsudvalget først har afholdt sit næste møde den 6. januar 1959.²⁰

Arbejdet fra 59-61

Af den korrespondance som er efterladt fra programarbejdet fremgår, at udkast III har været

¹⁸ kilde referat af mødet i programkommissionen 31.03.58 ABA, socialdemokratiet 500 kasse 22

¹⁹ kilde notat vedrørende programkommissionen, Soc dem 500 kasse 266/267 ABA

²⁰ kilde: notat indeholdende fortegnelse over afholdte møder i forbindelse med programarbejdet. Soc dem 500, ABA

foreliggende 21. februar 1959²¹. Man kunne på baggrund heraf have en formodning om, at man er indtrådt i en skrivefase i forhold til udfærdigelse af programudkast ultimo 58 eller primo 59.

Af et brev tilsendt Viggo Kampmann 14. juli 1959 kan, det udledes, at man omkring denne periode har arbejdet med udkast til programmets "tillægsafsnit". Afsnittene "Fællesskabets opgaver", "Hjem og familie", Kultur og viden" anføres i brevet, at være under omarbejdelse. Brevets formål er, at få Kampmann til, at udarbejde et udkast til programmets skatteafsnit, mens det yderligere af brevet og andetsteds fremgår, af et udkast til afsnittet "Atomtid uden frygt" er under udarbejdelse af Mogens Pihl.²²

Det fremgår af et brev tilsendt medlemmerne af programkommissionens forretningsudvalg, at et udkast til gennemdrøftelse på et møde som der indkaldtes til d 7. september, blev forventet færdiggjort og fremsendt d 25 august 1959.²³ Et møde blev afholdt i programkommissionens forretningsudvalg den 9 september 59. Der foreligger ikke konkret materiale fra dette møde. Man må formode, at diskussion og kritik af det foreløbige udkast har fundet sted. Den 10. september indkaldtes til et møde i arbejdsudvalget. Arbejdsudvalget har antageligt arbejdet med en revision af det foreliggende programudkast frem til den 16. oktober, hvor der er vidnesbyrd om, at man har udsendt nye programudkast²⁴

Herefter er der meget der tyder i retning af, at programarbejdet har ligget stille i nogen tid. I et brev tilsendt medlemmerne af kommissionen arbejdsudvalg indkaldes til et nyt møde, idet programarbejdet anføres, at have haft en længere periode af stilstand.²⁵ I brevet indkaldes til et møde 16. juni 1960, idet man på ny skal gennemgå stoffet. Af et internt brev til arbejdsudvalget fra Alsing Andersen med bemærkninger til det eksisterende programudkasts formuleringer fremgår, at man i perioden omkring juni igen er i gang med en bearbejdning af programformuleringerne.²⁶ Frem mod slutningen af 1960 udarbejdes et nyt udkast. Udkastet sendes til kommissionens medlemmer den 30. december 1960.²⁷ I et brev tilsendt Viggo Kampmann skriver brevsriveren, at man bør imødekomme de kristne Socialdemokrater og at denne i øvrigt kan tilslutte sig Erling Jensens formulering. I brevet anføres, at nogle ikke gerne så folkekirken nævnt direkte i programmet. Der henvises i den forbindelse til en programudtalelse fra 1957, efter hvilken Socialdemokratiet er åbent for alle hvad enten de

²¹ Kilde Skrivelse tilsendt medlemmerne af kommissionens arbejdsudvalg 21. februar 1959

²² Kilde Brev til Viggo Kampmann dateret 14 juli 1959

²³ Kilde Brev til medlemmerne af kommissionens forretningsudvalg af 8 juli 1959 Soc dem 500, kasse 266/267

²⁴ Dette fremgår bl.a. af et brev tilsendt Ernst Christiansen 16. okt. 1959

²⁵ Brev til medlemmerne af arbejdsudvalget dateret til 20. maj 1960, kasse 266/267

²⁶ Brev fra Alsing Andersen den 9. juni 1960; Kasse 266/267

²⁷ Fremgår af brev tilsendt kommissionsmedlemmerne 30. december 1960

bygger deres socialdemokratiske opfattelse på sociale, etiske eller religiøse grundsætninger. Spørgsmålet om ejendomsret anføres ikke, at være tilstrækkelig klart formuleret, idet brevskriveren mener, at man her kunne holde sig til Socialistisk Internationales programvedtagelse (fra 1951).²⁸ Det nok så interessante ved brevet er, at man heraf kan slutte, at der har været debat om religionsspørgsmålet og spørgsmålet om ejendomsret.

Den 9. og 10. januar blev der afholdt et møde i programkommission, hvorfra der foreligger et kortfattet referat På mødet udtryktes generelt tilfredshed med det foreliggende programudkast, om end der fra forskellig side udtryktes ønske om formuleringsændringer. Jeg vil her fremdrage Alfred Petersen bemærkninger, fordi denne på centrale område udtrykte divergerende synspunkter. Alfred Petersen²⁹ skal have nævnt, at spørgsmålet om statskirke eller ej burde formuleres klart, om end han erkendte, at det kunne være politisk uklogt, at tage problemet op i programmet. For at tage brodden af Aksel Larsens agitation så han gerne indføjede forslag om nationalisering af Nationalbanken, banker og monopoler. På mødet har man efter en generel debat mere minutiøst behandlet de enkelte afsnit af programmet.³⁰ Det er muligt af den korrespondance der foreligger fra programarbejdet, at se at der i perioden omkring slutningen af januar og begyndelsen af februar 1961 indkom forslag til programændringer fra kommissionsmedlemmer. Det fremgår ligeledes, at der 25-26. januar har været afholdt møde i programkommissionen på Højstrupgård ved Helsingør. På mødet på Højstrupgård har man angiveligt diskuteret et udkast til programmets indledning udarbejdet af Peder Tabor, som på Alsing Andersen foranledning var inviteret med til mødet. Udkast til afsnittene "Kultur og Viden" anføres i et brev til programkommissionens arbejdsudvalg, at være under revision, mens afsnittet "Fællesskabets forpligtelser" anføres, at være under udarbejdelse af Julius Bomholdt.³¹ Det er derfor sandsynligt, at indholdet af disse afsnit har været til diskussion på mødet. Vurderet ud fra en fortegnelse med ændringsforslag har man konkret arbejdet med det foreliggende programudkasts formuleringer.³² Den 31. januar afholdes et møde i partiets forretningsudvalg hvor fastsættelsen af den kommende kongres og programmets udsendelse til de enkelte kredse behandles.³³

Fra 16. februar 1961 udsendes et programudkast til alle partiforeninger. Der foreligger for perioden efter 16. februar en række indkomne ændringsforslag til programmet fra både kredse og enkeltpersoner. Ændringsforslagene berører mange aspekter af programudkastet. Et pro-

²⁸ Brevet der er dateret til den 07.01.61 er ikke signeret. Et kvalificeret bud vil være, at afsenderen er Alsing Andersen, idet der under henvisning til et møde i Internationalen meldes afbud til et forestående møde i programkommissionen. Alsing Andersen var formand for Internationalen.

²⁹ Alfred Petersen var forbundsformand for Arbejdsmands- og Specialarbejderforbundet.

³⁰ Referat af mødet fra den 9. og 10. januar 1961

³¹ Brev til arbejdsudvalget dateret 20 januar 1961

³² Fortegnelse over ændringsforslag, Kasse 21, Soc dem 500, ABA

³³ Protokol for Hovedbestyrelse og forretningsudvalg

blemområde hvortil der indkom flere forslag til formulering ændringer var spørgsmålet om religion, idet der for nogle foreninger og enkeltpersoner på den ene side blev udtrykt formuleringer, hvis indhold var, at Socialdemokratiet skulle udtrykke accept af samarbejdet mellem folkekirken og samfundet i programmet. Fra anden side formuleredes formuleringer efter hvilke religion skulle være en privatsag. Fra nogle københavnske kredse indsendes formuleringer hvis indhold er nationalisering af Nationalbanken. Et eksempel herpå er 7. kreds Kbh. som yderligere ønsker samfundsvigtige industrier og monopoler nationaliseret. Af tidsmæssige årsager har det ikke været muligt, at udtømme og belyse indholdet af de indkomne forslag.

Den 11. april 1961 har været deadline for indsendelse af forslag til programkommissionen. Den endelige redaktion af programmet har fundet sted den 9. maj 1961. Den 10. maj sendtes programudkastet igen ud til partiforeningerne. I perioden herefter har nogle kredse og enkeltpersoner ikke set deres ændringsforslag tilgodeset i det på tidspunktet foreliggende programudkast, hvorfor ændringsforslag til forelæggelse på den forestående kongres indsendtes. I den forbindelse kommer det til brevveksling mellem partisekretær Niels Matthiasen og formanden for 7. kreds (Kbh.). Fra 7. kreds udtryktes utilfredshed med, at kredsens ændringsforslag ikke fandtes i det materiale som var udsendt til de kommende kongresdeltagere, hvorfor det forlangtes, at samtlige indsendte forslag blev trykt.³⁴ Niels Matthiasen opfordrede i et brev til kredsformanden, at kredsens skulle indsende sine forslag, hvorefter de indsendte forslag i lighed med andre indsendte forslag ville blive behandlet på kongressen.³⁵

Kongressen 1961

I dagene 11. – 15. juni 1961 afholdtes Socialdemokratiets 28. kongres. På kongressens første dag kan statsminister Viggo Kampmann byde delegerede fra udenlandske socialdemokratiske partier og repræsentanter for pressen velkommen og naturligvis partiets egne delegerede. I sin åbningstale kommer Kampmann ind på bevægelsens historie og de mål som er opnået. Man er af historien blevet belært om, at verden er en enhed at mennesker er indbyrdes afhængige. Men det er også i høj grad om fremtidige problemer og partiets programmer debatten skal stå. Kampmann fremfører, at man i Socialdemokratiets 90-årige historie gentagne gange har måttet sande Hjalmar Brantings ord "*Gårdags utopi kan blive morgendagens virkelighed*". Kampmann udtrykker håb om, at disse ord igennem det nye parti-program vil blive bekræftet.³⁶

På den 2. kongresdag vedtoges følgende dagsorden:

- 1) Fastsættelse af forretningsorden
- 2) Beretning om virksomheden

³⁴ Brev afsendt efter møde i 7. kreds den 25 maj 1961, af kredsformand Erik Jensen

³⁵ Brev til Erik Jensen 26. maj 1961

³⁶ Protokol for Socialdemokratiets partikongres p 11

- 3) Socialdemokratiets principprogram og politik
- 4) Lovændringer
- 5) Valg af formand og næstformand
- 6) Næste kongres

Der nedsattes samme dag udvalg for dels behandling af punkt 2/4 og punkt 3. I udvalget der skulle bearbejde og behandle programspørgsmål og spørgsmål af politisk art var flere af programkommissionens medlemmer.

På kongressens 3 møde den 12. juni behandlede dagsordens punkt 3. Af de indstillinger og synspunkter som kommer til udtryk i kongresprotokollen kan man udlede, at der i høj grad har været diskuteret dagsaktuelle politiske problemstillinger i forhold til partiets arbejdsprogram. Af kongresprotokollen fremgår dog også en række politiske indstillinger i og ændringsforslag der angår partiets principprogram

Således har Carl Heinrich Petersen³⁷ (Viborg) fremsat en række ændringsforslag. Carl Heinrich Petersen fremsatte forslag til ændring af programmets formuleringer hvis indhold var, at det skulle være Socialdemokratiets forfatningsmæssige mål, at indføre en republik. Endvidere ønskedes indføjet, at aktionsfrihed og strejkeret skulle respekteres. Derudover ønskede Carl Heinrich Petersen indføjet passager hvor det industrielle demokrati forbindes med de ansattes ejendoms og bestemmelsesret. Ingen religion burde favoriseres. Derfor stilledes forslag om en indføjeelse om adskillelse af den luthersk evangeliske kirke og staten

Også den 7. kreds i København er ude med en række forslag til formuleringsændringer. Ligeledes ønskedes en republikansk forfatning samt afskaffelse af ordner og titler. Religion måtte være en privatsag og kirke og stat skulle derfor adskilles. Den 7 kreds ønskede indført et socialdemokratisk krav om nationalisering af forsikringselskaber og statens overtagelse af Nationalbanken. Endvidere ønskede 7. kreds indføjet formuleringer om forvaltningsdomstol for tilsikring af borgerne mod overgreb fra statslige eller andre offentlige myndigheder side.

Den 13. kreds fra København ønskede indføjet, at socialdemokratiet skulle arbejde for, at samfundsvigtige institutioner og industrier skulle overgå til offentligt eje

Holger Petersen (Næstved) ønskede indføjet, at samarbejdet mellem den danske folkekirke og samfundet var naturlig, og at andre trossamfund måtte nyde fuld frihed.

Herudover fremsattes en af en række andre kredse og personer ændringsforslag af mere eller mindre formulermæssig art

Fremkomsten af disse ændringsforslag viser, at der ikke var fuldstændig konsensus i forhold til programmets formuleringer. På nogle centrale spørgsmål om ejendomsret, forfatning og religion divergerer de fremsatte forslag fra programudkastets formuleringer. At uenigheden ikke kan have omfattet en bred kreds blandt de delegerede på kongressen kan man udlede af en artikel fra Aktuelt. fra den 15. juni 1961. Ifølge artiklen opnåede ingen af de fremsatte

³⁷ Carl Heinrich Petersen har skrevet bl.a : Fra klassekampens slagmark i Norden (Modtryk 1975), De danske revolutionære(Borgen 1970), Agitatorer og martyrer (Fremad 1966) Han var kendt for anarkistiske synspunkter.

ændringsforslag mere end 30 stemmer. En del af ændringsforslagene blev trukket tilbage, mens resten altså blev forkastet.³⁸ Ved den endelige afstemning stemte alle for programmet undtagen Carl Heinrich Petersen, som stemte imod.

Kongressen blev dækket tæt af Aktuelt i dagene under og efter kongressen. Viggo Kampmann kommenterede i en række artikler Socialdemokratiet nye program og arbejdsprogram. I en rubrik, hvor Berlingske Aftenavis' synspunkter gengives er Kampmann citeret for en udtalelse om andres holdning til programmet (at) "*man i mere reaktionære blade har opdaget det selvfølgelig, at Socialdemokratiet ikke vil svinge socialismen, mens kommunisterne betragter det som et opgør med fortiden*". Af Kampmanns udtalelse kan man tolke, at han mener programmet er socialistisk, men samtidig fremgår, at kommunisterne øjensynligt forholder sig kritisk til programmet. I Berlingske Aftenavis bliver det til en noget bredere fortolkning, idet man mener, at Kampmanns udtalelse illustrerer Socialdemokratiets situation, idet man er nødt til på den ene side, at samarbejde med ikke-socialistiske partier; mens man på den anden side måtte tage hensyn til om ikke kommunisterne så i alt fald folkesocialisterne, hvis smertelige indhug på venstrefløjen endnu var frisk i erindring.³⁹ Avisen konkluderede, at der var tale om et svagt program der viste, at Danmark største parti ikke var så stærkt endda.

3,04 Programmet "Vejen frem"

I det nedenstående afsnit vil jeg behandle indholdet af programmet "Vejen frem".. Den underinddeling i delafsnit har jeg foretaget og den er ikke udtryk for programmets opbygning.

Samfund og individ

Allerede af de indledende sætninger i "Vejen frem" fremgår det, at Socialdemokratiet står for "den demokratiske socialisme". Den demokratiske socialisme angives som model for en samfundsudvikling der er modsat uhæmmet kapitalisme og diktatur. Det er en samfundsmodel hvor fællesskabet sætter rammerne for samfundets udvikling, men samtidig må det enkelte menneske stå ansvarligt overfor fællesskabet og medmenneskene.

I programmet anføres en række frihedsrettigheder som er nødvendige for det enkelte menneskes udfoldelse og for folkestyret. Som det hedder: "*Trosfrihed, tankefrihed og talefrihed er forudsætninger for, at det enkelte menneske kan opnå personlig udfoldelse. Organisationsfrihed, forsamlingsfrihed og ytringsfrihed er betingelser for, at folkestyre kan bestå og udvikles*"⁴⁰

³⁸ Artikel "Alle mod een for principprogrammet. Aktuelt, torsdag 15. juni 1961

³⁹ Aktuelt 14. juni 1961 Rubrikken Andre mener p 9

⁴⁰ Op cit "Vejen frem" p 4

Man går i programmet ind for demokrati og folkestyre, som det hedder må der ikke bestå nogen politisk myndighed som ikke er udgået af frie hemmelige valg. Under kapitalismen medfører økonomisk ulighed indskrænkninger i friheden. Derfor må samfundsudviklingen planlægges og styres.

Ejendomsret og erhvervsliv

I tråd med programerklæringen "Den demokratiske Socialisme"⁴¹ hedder det i programmet, at såvel offentlig som privat ejendomsformer kan eksistere samtidig. *"Formerne hvorunder samfundet yder sin indsats må i hvert enkelt tilfælde bestemmes ud en vurdering af helhedens vel og indebærer såvel offentlig som privat ejendomsret. Hvor hensynet til samfundet kræver det, må fællesskabet tage det fulde ansvar for investering og produktion."*⁴²

I forhold til 1913 programmet, der fordrede fælleseje af produktionsmidlerne er der sket en væsentlig ændring. Den private ejendomsret ses ikke længere som et centralt problem. Henrik Søborg kommenterer denne passage med programmet med, at passusen om fælleseje af produktionsmidlerne er retoucheret bort⁴³

Staten er i programmet tiltænkt en planlæggende og styrende rolle forhold til sikring af investeringer til erhvervslivet. Samarbejdet mellem det offentlige og erhvervslivet må fremmes. Erhvervslivets effektivitet ses som forudsætningen for høj levestandard. I programmet er der passager der påpeger nødvendigheden et sundt arbejdsklima og tryghed i ansættelsen. Effektivitetshensynet har dog forrang *"Det er en samfundsmæssig interesse, at trygheden i arbejdet finder sådanne former, at erhvervslivets udvikling ikke hæmmes"*⁴⁴

Gennem skattesystem vil man tilsikre en mere rimelig fordeling af værdierne. Derudover skal skatterne bruges i reguleringen af samfundets økonomi og produktion *"Skattepolitikken må indgå som et led i samfundets bestræbelser på for at mindske virkningen af de skiftende konjunkturer, således at produktionen og beskæftigelse må sikres"*⁴⁵

Velfærd og kultur

Programmet rummer passager der markerer det socialdemokratiske ønske om udbygningen af en velfærdsstat. Samfundet må træde til hvor den enkelte ikke kan klare egne problemer eller er i social nød. Gennem revalideringsordninger må det sikres, at ingen tabes

⁴¹ Den demokratiske Socialisme programerklæring vedtaget på international konference Frankfurt am Main 1951 jvfr kapitel 2

⁴² Op cit Vejen frem p 3

⁴³ Henrik Søborg, Socialdemokratiet og staten p 246

⁴⁴ Op cit Vejen frem p 5

⁴⁵ op cit Vejen frem p 9

I programmet tages familiens problemer op. Udviklingen har bevirket, at mange rammes af utryghed og afmagt. Der må sikres rimelige boliger til alle, dernæst må samfundet træde til med institutionelle rammer for børnepasning og børneopdragelse hvor det er nødvendigt. Og endelig må der skabes rammer for det stigende fritidsliv.

Den tekniske udvikling og den stigende specialiseringsgrad stiller nye krav til uddannelse og oplysning. Derfor må samfundet sikre, at der er lige adgang til uddannelse, så alle med evne og lyst kan tilegne sig de nødvendige kvalifikationer.

Videnskab og teknik

I programmet næres stor tiltro til videnskab og teknik. Videnskaben er ikke blot en mulig kilde til forsat udvikling den udvider også den menneskelige horisont. *"Videnskaben udvider vor erkendelse og fremmer vor forståelse af det menneskelige og af samfundet og er grundlaget for vor materielle fremgang; den gør mennesket friere".*⁴⁶ Hvor videnskaben således tilskrives et frigørelsesperspektiv, ja så tilskrives teknikken omfattende muligheder for løsning af en række materielle problemer og velfærdsproblemer både i nationalt og internationalt perspektiv. Atomteknologien anføres specifikt som faktor der kan øge velstand og bekæmpelse af nød *"Atomteknologien og de biologiske forskningsresultater vil i fredelige formåls tjeneste kunne anvendes til materiel fremgang og velfærd for menneskeheden, til bekæmpelse forskellen mellem fattige og rige folk."*⁴⁷

Den ny teknologi rummer imidlertid samtidig et skræmmende perspektiv. Dels ved disse teknologiers anvendelse i militær sammenhæng, hvor teknologien kan medføre global udslættelse, hvorfor der må laves forbud mod forsøg og anvendelse. Men også den civile anvendelse rummer risikomomenter, hvorfor der stilles må stille krav til særlig grad kontrol. Atom-teknologien skal være til fordel for alle, derfor må der iværksættes forskning og uddannelse

Derudover ser man en mulighed for, at anvendelse af de nye teknikker vil øge koncentrationen inden for produktionen *"Den nye tekniske udvikling vil betyde dybt indgribende ændringer i samfund og arbejdsliv. Atomalderen vil yderligere forstærke den igangværende udvikling hen imod produktionens koncentration og uden kontrol medføre monopolisering og dermed øge faren for samfundskriser. Der vil opstå en voksende modsætning mellem ejernes private og samfundets almene interesser".*⁴⁸

Staten må her træde til og gribe kontrollerende ind. *"Bestemmelsesretten over atomenergien må derfor bevares for samfundet."*⁴⁹

⁴⁶ op cit ibid p 12

⁴⁷ op cit ibid p 13

⁴⁸ op cit ibid p 13

⁴⁹ op cit ibid p 13

Fred og sikkerhed

I programmet fremføre man, at kløften mellem fattige og rige folk må fjernes. Inden for FN's regi må konflikter og stridigheder løses. Samhørigheden mellem de nordiske og europæiske folk skal ligeledes udbygges

I programmet hedder det, at Danmark indtil der er skabt sikkerhed for de enkelte lande gennem FN må landets sikkerhed bero på dets forsvar. Man må her undres over programmets totale undladelse fra, at nævne Nato.

Kritisk vurdering

Niels Ole Finnemann påpeger det misforhold der er imellem de implikationer den nye teknologi tilskrives de hjemlige forhold og forholdene for verdens fattig folk. Hvordan forestiller man sig, at U-landene skal få adgang til de kapital- og vidensressourcer den ny teknologi fordrer? Hvis den nye teknologi øger modsætningerne på den hjemlige front, vil dette så ikke også gøre sig gældende på globalt plan?

I programmet ses den nye teknologi i vidtløftige perspektiver. Produktionens negative virkninger berøres praktisk talt ikke. I det vækstperspektiv som programmet indeholder, eksisterer forestillingen om miljøødelæggelse og arbejdsmiljøproblemer øjensynligt ikke.

Ligeledes kan man stille spørgsmålstejn ved om al videnskab generelt blot bedrer menneskenes materielle eksistensvilkår og udvider den menneskelige frihed. Meget må vel afhænge af hvilke formål og interesser videnskaben tjener og hvordan den anvendes.

Om den demokratiske socialisme der var udgangspunktet for Socialdemokratiet er midlet til løsning af de problemer som var forestående med hensyn undgå stigende kapitalkoncentration og magtforskydning må bero på en politisk vurdering. Finnemann synes, at konkludere hvad man i programmet har mistet i et socialistisk frigørelsesperspektiv er til gengæld vundet i et vidtløftigt naturvidenskabeligt fremskridtsperspektiv.

3,05 Sammenfattende vurdering

Den formelle beslutning om udfærdigelse af et nyt principprogram blev truffet på den 27. socialdemokratiske partikongres i 1957, hvor det blev besluttet, at den nye Hovedbestyrelse skulle nedsætte et udvalg til udarbejdelse af et nyt program. Et indledende møde afholdtes i den nedsatte programkommission den 8. oktober 1957. På dette møde har man haft en overordnet debat om hvilket indhold et nyt program skulle have. Det fremgår, at materiale allerede er omdelt til kommissionsmedlemmerne, men derudover tog man initiativ til indhentning af yderligere materiale.

Den 31. marts 1958 afholdtes et møde i programkommission. Vurderet ud fra det referat som foreligger af mødet har man her diskuteret programmets betydning for Socialdemokratiets vælgertilslutning. Fra Holger Eriksens side udtrykkes ønske om et klart socialistisk program, idet det befrægtes, at partiet ellers vil miste stemmer til DKP eller et venstre-socialistisk parti.

Kampmann berører den tiltagende funktionærstands betydning, og mener iøvrigt, at overvejelser om konsekvenserne af den ny teknik skal indgå i programmet. På mødet blev der truffet en række beslutninger som har været retningsgivende for det videre programarbejde. Således valgtes på mødet et forretningsudvalg for programkommissionen, ligesom et mindre arbejdsudvalg blev nedsat. Det blev yderligere bestemt, at der udover et principprogram skulle udarbejdes et dagsaktuelt arbejdsprogram.

Efter den 31. marts 1958 er der kun levnet 1 kort mødereferat, hvorfor forløbet af programarbejdet i stor udstrækning har måttet rekonstrueres ud fra den foreliggende korrespondance. Fra den 21 februar 1959 er der sikre vidnesbyrd om, at man har arbejdet med programudkast. For perioden herefter er det muligt, at fastslå, at man har arbejdet med delafsnit af programmet. I løbet af sommeren 1959 og frem til 16. oktober 1959, hvor et udkast til programmet er udsendt, har man arbejdet videre med delafsnit til programmet. I perioden efter den 16 oktober 1959 og frem til juni 1960 tyder kildematerialet i retning af, at programarbejdet har hvilet.

For perioden ultimo 1960 og frem til et programudkast udsendes til partiforeningerne 16. februar 1961 kan det af et brev hvis sandsynlige afsender er Alsing Andersen og af et mødereferat fra møder i programkommissionen tolkes, at der ikke har været konsensus i programkommissionen angående det foreliggende programudkasts formuleringer. Således har Alfred Petersen ønsket formulering om statskirke eller ej, samt indføjelser angående nationaliseringer.

I fasen hvor der pågik en redigering, og hvor et nyt programudkast udsendtes til partiforeningerne har nogle enkeltpersoner og kredse ikke set der indsendte ændringsforslag tilgodeset, hvorfor det er kommet til ændringsforslag til programmet på kongressen. På kongressen blev der fremsat en række ændringsforslag, hvorefter religion skulle være en privatsag. Andre ændringsforslag var formulering om nationalisering af Nationalbanken og af samfundsvigtige industrier og monopoler. På kongressen blev nogle ændringsforslag trukket tilbage, mens ingen fremsatte ændringsforslag kunne opnå tilslutning fra en bred kreds af delegerede.

I forhold til 1913 programmet som må vurderes som et marxistisk inspireret program indeholder "Vejen frem" en klar formulering i forholdet der angår ejendomsret. Kravet om fælleseje af produktionsmidlerne, er ændret således, at offentlig og privat ejendomsret kan eksistere sideordnet. Der fordres ikke længere samfundseje af produktionsmidlerne, men mere begrænsede formuleringer om, at samfundet skal sætte rammen for den samfundsmæssige udvikling. Formuleringen fra 1913-programmet efter hvilken religion er en privatsag er retoucheret bort. Programmet indeholder afgørende nye formuleringer omkring den videnskabelige og tekniske udvikling. I videnskaben og teknikken ses i det nye program en potentiel mulighed for bedre materiel behovsdækning både i nationalt og internationalt perspektiv.

Målet i 1913-programmet var en frigørelse af mennesket, hvilket skulle opnås gennem en socialistisk samfundsform med fælleseje af produktionsmidlerne. Også i Vejen frem sættes målet til en frigørelse af mennesket, men der er sket en forskydning i perspektivet således, at de frigørende faktorer nu i høj grad ses i den videnskabelige og tekniske udvikling.

Hvor 1913 programmet må vurderes som et marxistisk inspireret program, så er det min vurdering, at "Vejen frem" er et klart mere social-liberalt program.

Kapitel 4

Konklusion og perspektivering

Med Socialdemokratiets accept af modtagelse af Marshallhjælpen og den socialdemokratiske beslutning om dansk tilslutning til Nato i 1949 blev det tydeliggjort, at partiet bifaldt Danmarks indplacering i den vestlige interessesfære. Da partiet deltog i Socialistisk Internationale konference i Frankfurt am Main 1951 var man med til, at vedtage en programmerklæring, hvor "den demokratiske socialisme." fremstilles som en løsning der er modsat kommunistisk diktatur men også modsat en uhæmmet kapitalisme

Et centralt problem for dansk økonomi var efter krigen og i størstedelen af 50'erne knaphed på valuta. I den internationale handel var tendensen liberalisering, hvorfor Danmark måtte tilpasse sig denne udvikling. Den socialdemokratiske genopbygningspolitik, hvis indhold som det fremstod i "Fremtidens Danmark" var planmæssig styring af produktionen, kunne ikke vinde opbakning. Der opstod en debat i partiet, hvor der på den ene side talte hensynet til traditionelle socialistiske værdier, som f.eks. kravet om fællesje af produktionsmidlerne. På den anden side talte hensynet til produktionseffektiviteten. Hensynet til produktionseffektiviteten kom til, at spille en stadig mere fremtrædende rolle i løbet af 1950'erne og blev et mål i sig selv..

Hvor målet om menneskelig frigørelse gennem socialismen mistede betydning steg til gengæld troen på en menneskelig frigørelse gennem teknik og videnskab. Den positive opfattelse

af mulighederne i den tekniske udvikling udtrykkes klart af Viggo Kampmann på partiets kongres i 1957. Her ses den tekniske udvikling som mulig løftestang for store forbedringer. Indførelse af ny teknik fordrede dog samtidig store kapitalinvesteringer, hvorfor der fordredes løntilbageholdenhed, med en forøgelse af velfærden som langsigtet mål.

Den tekniske udvikling stillede yderligere krav til uddannelserne, hvorfor en gruppe bekymrede intellektuelle rettede henvendelse på kongressen i 1957. På kongressen besluttes det, at hovedbestyrelsen bemyndiges til nedsættelse af et udvalg til udarbejdelse af et nyt parti-program.

Fra 1958 vendte tendensen til stagnation i dansk økonomi og en kraftig vækst i den industrielle produktion fandt sted. Niveaue for ledigheden faldt til et niveau, hvor man kunne konstatere, at målet om fuld beskæftigelse var opfyldt. En del af årsagen til, at den internationale højkonjunktur blev omsat så gunstigt for dansk økonomi var trekantregeringen industri- og investeringspolitik. I den periode hvor programarbejdet foregik, var derfor basis for stigende fremskridtsoptimisme og forudsætningerne for gennemførelse af socialdemokratiske velfærdspolitiske mål blev markant forbedrede.

I kapitel 2 blev det gennemgået hvordan man i partiet i efterkrigstiden udviklede et nyt social-humanistisk menneske- og samfundssyn. Ulighed blev nu i høj opfattet som et spørgsmål om forskelle i de enkelte menneskers forudsætninger og kvalifikationer. Udviklingen stillede krav til en indsats på uddannelsesområdet. Udviklingen havde ligeledes bevirket, at familien blev udsat for et stigende tryk. Derfor blev de reproduktive opgaver gradvist overført til staten.

At overvejelser om hvilken udvikling der burde tilstræbes på det kulturelle område har haft betydning for programarbejdet fremgår af de mødereferater som er levnet. På det indledende møde den 8 oktober 1957 som afholdtes i programkommissionen er Julius Bomholdt, K. B. Andersen og Christian Christensen inde på muligheden for fornyelse af "Mennesket i centrum". Ligeledes er den tekniske udviklings betydning for skole- og uddannelse området et emne, som tages op af Mogens Pihl på mødet den 31. marts 1958, idet han mente, at henvendelsen fra de intellektuelle ikke har fået den fortjente opmærksomhed.

Den tilvækst i funktionærstanden som havde fundet sted var et forhold af betydning for Socialdemokratiet. At man i programarbejdet har været opmærksom herpå viser det forhold, at man på det indledende møde i programkommissionen beslutter, at indhente materiale til belysning af forskydningerne i befolkningens fordeling på erhverv. Problemstillingen tages op af Gustav Petersen på mødet i programkommissionen den 31. marts 1958. Denne mente, at partiet ikke burde frygte den voksende funktionærstand. Modsat mente Viggo Kampmann, at udviklingen ville føre til en stigende interesse for liberale synspunkter.

På mødet den 31. marts 1958 blev der truffet nogle beslutninger som blev retningsgivende for det videre programarbejde. Således blev der truffet beslutning om nedsættelse af forretningsudvalg og arbejdsudvalg for programkommissionen. Et principprogram i lighed med Socialistisk Internationales programvedtagelse af 1951 skulle udarbejdes, og samtidig skulle et dagsaktuelt arbejdsprogram udfærdiges.

Hvilken indvirkning forandringerne på venstrefløjens og dannelse af SF har haft for programarbejdet er svært, at opgøre. At partitaktiske overvejelser har været tilstedeværende viser

kildematerialet. Allerede inden SF's dannelse var en fuldbyrdet kendsgerning fremsætter Holger Eriksen på mødet 31.03.58 det synspunkt, at han gerne så et program med et klart socialistisk indhold, da man ellers kan miste stemmer til venstrefløjen i tilfælde af afspænding med Sovjet. Alfred Petersen tager problemstillingen om forholdet til SF op på et møde 9.-10. januar 1961, hvor han udtrykker, at han gerne så indføjede nationaliseringsforslag for, som det udtrykkes, at tage brodden af Aksel Larsens agitation.

I programarbejdets afsluttende fase og på partiets kongres i 1961 kommer uenighed om det foreliggende programudkasts formuleringer til udtryk. Nogle kredse og enkeltpersoner så gerne indføjede formuleringer efter hvilke det skulle være partiets mål, at indføre en republikansk forfatning. Ligeledes så man gerne indføjede, at religion skulle være en privatsag; en formulering der i forhold til 1913 programmet var retoucheret bort. Endvidere så man gerne ændringer i spørgsmålet om ejendomsret, hvor der fremkom forskellige forslag om nationaliseringer. På kongressen kunne ingen af de fremsatte ændringsforslag dog samle bred opbakning og programmet vedtages med alle stemmer på nær Carl Heinrich Petersen som stemte imod.

Det vedtagne program "Vejen frem" er en klar ændring i forhold til 1913 programmet hvad angår formuleringerne om ejendomsret. Kravet om fælleseje af produktionsmidlerne er erstattet af en formulering efter hvilken ejendomsformerne må bestemmes i hvert enkelt tilfælde og således, at både offentlig og privat ejendomsret kan eksistere sideordnet. Målet om en menneskelig frigørelse gennem indførelse af en socialistisk samfundsform er klart neddæmpet i forhold til 1913 programmet. Til gengæld trækkes der store veksler på perspektiverne i den tekniske og videnskabelige udvikling, Man så i tekniske udvikling muligheder for en bedring af de materielle eksistensvilkår både nationalt og i U-landene. I videnskaben så man muligheden for udvidelse af den menneskelige indsigt og erkendelse.

Hvor 1913 programmet må vurderes som et marxistisk inspireret program så er det socialistiske perspektiv i "Vejen frem" klart mere neddæmpet. Dette programs indhold vurderes til, at være mere social-liberalt.

Perspektivering

I løbet af 1960'erne fandt en kraftig vækst af den offentlige sektor og en udbygning af velfærdsordninger sted. Velfærdspolitikken handlede om forbedringer inden for uddannelse, sundhedsområdet og på social- og arbejdsmarkedsområdet. 1960'erne betegnes i "Gyldendals Danmarkshistorie" bind 8 som Socialdemokratiets årti.¹ Der var i 1960'erne et ønske om udbygning af velfærden og den reelle modstand mod Velfærdspolitikken var ringe.

Udbygningen af velfærdsstaten skulle imidlertid finansieres og op gennem 1960'erne var skattetrykket stigende. I begyndelsen af 1970'erne var der stigende utilfredshed med forøgelsen af skattetrykket.

For Socialdemokratiet var Velfærdspolitikken noget som var vokset naturligt ud af højkon-

¹ Danmarks Historie, bind 8, Gyldendal p 149

junktoren og som partiet havde opnået arbejderklassens passive opbakning til. Ifølge Henrik Søborg ramte det derfor Socialdemokratiet hårdt, at Velfærdspolitikken mistede sit legitimitetsgrundlag. Det var på baggrund heraf Glistrupbevægelsens skatteprotestprogram kunne vinde tilslutning og Socialdemokratiet mistede 24 mandater ved valget i 1973.²

I 1973 vender konjunkturerne i dansk økonomi og højkonjunktur afløses af krise. Socialdemokratiets 1977-program bærer i nogen grad præg af velfærdssamfundets krise. I programmet problematiseres en række aspekter ved den stedfundne udvikling. Socialdemokratiet har ikke haft det fornødne flertal og det har ikke været muligt, at føre en langsigtet politik. Den ukontrollerede vækst har medført stigende sociale omkostninger. Mange har imidlertid ikke forståelse for de virkelige årsager til væksten i den offentlige sektor " *Flere søger tilflugt i den opfattelse, at alt ville blive bedre, hvis blot staten holdt op med at begrænse deres private forbrug gennem høje skatter og lod enhver klare sit.*"³ I programmet anfører man, at man må arbejde for et solidarisk samfund.

I 1977-programmet problematiseres de negative virkninger af produktionen. Den ukontrollerede vækst har medført et stort ressourceforbrug. Det er derfor nødvendigt med en styring af de økonomiske drivkræfter så de kan sikres en rimelig fordeling af ressourcerne og unødigt forurening undgås. Hvor man i programmet er nået til erkendelse af, at der er grænser for væksten i kvantitativ forstand ser man imidlertid ingen grænser for væksten i (livs)kvalitet.

I forhold til "Vejen frem" er man igen vendt tilbage til en mere socialistisk linie. I programmet anføres det, at det langsigtede mål er samfundseje af produktionsmidlerne. Arbejderne må sikres del i overskuddet i erhvervsvirksomhed om medejendomsret gennem en lovbestemt ordning. Gennem fælles fonde må lønmodtagerne sikres **økonomisk demokrati**. Samfundet må sikres kontrol med nøgleposter i økonomien. I banker, sparekasser, kreditforeninger og forsikringsselskaber skal de ledende organer udgøres af et flertal samfundsrepræsentanter.

I perioden 1982-1992 havde Danmark borgerlige regeringskonstellationer under Poul Schlüters ledelse. I denne periode søgtes en politik ført som begrænsede udviklingen i udgifterne til den offentlige sektor. I september 1992 kom et nyt socialdemokratisk partiprogram "Det ny århundrede". Programmet indeholder ikke eksplicitte formuleringer der viser, at partiet stræber mod en socialistisk samfundsudvikling eller fælleseje af produktionsmidlerne

Til gengæld rummer programmet formuleringer om, at velfærdordninger må fastholdes. En bæredygtig vækst i beskæftigelse og produktion skal skabe det finansielle grundlag for velfærden. En sådan bæredygtig udvikling kræver samarbejde mellem den offentlige sektor og det private erhvervsliv om forskning, produktudvikling og investeringer. I forhold til tanken om økonomisk demokrati er formuleringerne i programmet opblødt, idet det heder: "(..) lønmodtagernes medejendomsret og medbestemmelse virkeliggøres i mange forskellige former tilpasset den enkelte branches og virksomheds behov." ⁴ 1992-programmet anfører

² Socialdemokratiet og Staten p 291

³ Op cit Socialdemokratiets 1977-program p 6

⁴ op cit Det ny århundrede

nødvendigheden af en bæredygtig udvikling i økonomien således, at der tages hensyn til miljø og ressourcer.

Hvor programmet kan påvise det nødvendige i en bæredygtig udvikling er det imidlertid min vurdering, at man må sætte spørgsmålstegn ved om Socialdemokratiet har et klart mål for den samfundsmæssige udvikling udover, at fastholde velfærden.

Litteraturliste

Callesen, Gerd; Kaspersen Hanne og Knudsen Knud :Fremad aldrig glemme- 10 års forskning i arbejderbevægelsens historie-Status og perspektiv, Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1981

Erslev Kr. og Bagge Poul: Om historieskrivning og historieforskning, reprografisk genudgivet af selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie 1978

Finnemann, Niels Ole: I broderskabets Aand; ,Gyldendals Boghandel, udgivet af Nordisk Forlag A/S København 1985

Frandsen, Hans Erik Avlund: Klassesamarbejde og klassekamp - Danmark 1940-78; Gyldendals Boghandel udgivet af Nordisk Forlag A/S København 1980

Højstrup Jensen. Niels Ole; Callesen Gerd: Walsted, Anne-Lise: Fremad ad nye veje, Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie.1990

Krag, J.O og Andersen K.B: Kamp og fornyelse: Udgivet af forlaget fremad, Danmark 1971

Mørch Søren(redaktør): Danmarks Historie bind 8,Tiden efter 1945, Gyldendals Boghandel Nordisk Forlag A/S, København 1990

Nüchel Thomsen Birgit: Temaer og brændpunkter i dansk politik efter 1945 udgivet af Odense Universitets forlag 1994

Søborg, Henrik: Socialdemokratiet og Staten; Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbe-

vægelsens historie, 1 udg. 1 oplag København 1983

Kildefortegnelse⁵

1) Alsing Andersens Personarkiv

a) Råskitse til program fra oppositionsperioden(1950-1953)

b) 2 stk dokumenter indeholdende det Socialdemokratiske historie- og samfundssyn, samt et kladdeudkast til selvsamme

c) Udkast til arbejdsprogram

d) Skitse og disposition for programerklæring, 2 programudkast+rettelsesblad heraf et udkast af Peder Tabors. Endvidere korrespondance angående udkastene

e) Kulturpolitisk redegørelse med fremsættelse af en række kulturpolitiske forslag af Julius Bomholdt

f) Korrespondance til udenlandske partier og dokument hvorefter Hovedbestyrelsen indstiller, at Forretningsudvalget kan nedsætte et programudvalg

h) Håndskrevne noter i forbindelse med programarbejdet af 1931

Pjecer m.m.

⁵Kildefortegnelsen er en fortegnelse over materiale fremfundet På *Arbejderbevægelsens Biblioteks Arkiv*. Af det her fortegnede materiale forefindes avisartikler og protokoller for Hovedbestyrelse og Forretningsudvalg på mikrofilm

"**Kravet om Jord**", Fremad; Kbh. 1919

"**Afrust vort land**", Alsing Andersen 1930

Beretning fra 8. internationale Socialist kongres Kbh 1910

Programskrifter

Det Svenske Socialdemokratis program, vedtaget på kongres 1932

"Program und organisation", fra det tysk-østrigske parti, vedtaget 2.nov. 1926

Programm der Socialdemokratischen Partei Deutschlands, 1925

Program fra tyske fagforeningsforbund og "Det almindelige frie funktionærforbund" fra 1932

Vedrørende programkommissionens arbejde fra 1957 til 1961

2) Socialdemokratiet 500;kasse 21,22,266/267

a) liste over programkommissionens medlemmer

b) Oversat materiale fra det Østrigske og Hollandske Socialdemokrati

c) Historisk redegørelse anvendt i forbindelse med en tidligere programkommission

e) Referater af møderne i programkommissionen fra 8.10 1957 og fra 31.1 1958

f) Materiale vedr. organisatoriske spørgsmål

g) Omfattende materiale af programudkast

h) Korrespondance vedrørende til udenlandske partier og til programkommissionens medlemmer

i) Håndskrevne noter i forhold til programarbejde og programudkast

j) Redegørelse for den økonomiske udvikling af H.C. Hansen og Viggo Kampmanns beretning fra den 28. Partikongres

3) Småskrifter

a) **Fotokopi af 1913 programmet**

b) "Den demokratiske Socialisme"

Programerklæring vedtaget af Socialistisk Internationale 30 juni-3 juli 1951, København, Forlaget Fremad 1951.

Den demokratiske socialisme beskrives som et alternativ til diktatur(f.eks kommunistisk) og uhæmmet kapitalisme.

c) "Vejen til fremskridt"

En henvendelse til det danske folk, vedtaget på Socialdemokratiets kongres 21-24. juli 1953. Et programmatisk; Henrik Søborg betegner det som et manifest. Indeholder visse lighedspunkter med "Vejen frem"

4) Kongresprotokoller

Protokol for d 27. Socialdemokratiske Partikongres

6.10. jan. 1957

Indeholder nogle kredses indstillinger angående programudvalg og tilkendegivelser omkring indhold af programpunkter. Samt proceduren for vedtagelse omkring nedsættelse af programkommission.

Protokol for d 28. Partikongres

Indeholder bl.a. uddrag fra programdiskussionen hvor der blev fremsat nogle forslag. Blandt de betydeligste af disse alternative forslag var:

- 1) Forslag om indskrivning af republikansk forfatning i programmet
- 2) Forslag om nationalisering af forsikringselskaber
- 3) Forslag om nationalisering mht Nationalbanken
- 4) Forslag om uafhængighed mellem staten og folkekirken

Protokollen indeholder yderligere Socialdemokratiets *Arbejdsprogram fra 1961*.

Som punkter heri kan kortfattet nævnes

- a) Finanspolitisk styring af investeringerne
- b) Ændring af nationalbankens status
- c) En mere enkel forvaltningslov (mindre bureaukrati)
- e) Støtteordninger for industri, landbrug og fiskeri
- f) Skolereform (børnehaveklasser, længere skolepligt, samt forskning mv.)
- g) Forslag om indførelse af kildeskat
- h) Betragtninger om den Europæiske markedsdannelse
- i) Socialdemokratiets politik mht A-våben på dansk jord

Af yderligere interesse kan nævnes en udtalelse af Frode Jacobsen om forholdet til SF⁶

⁶ Protokol for den 28. kongres p 77

5) Protokoller for møderne i Hovedbestyrelse og forretningsudvalg

a) Fællesmøde 9/5- 53

Alsing Andersen fremlægger 2 udkast til nyt program

b) Forretningsudvalgsmøde 5/1- 57

Hovedbestyrelsen beslutter efter indstilling fra det politiske udvalg til nedsættelse af et programudvalg fra og med den kommende kongres

c) 13/4-57 Hovedbestyrelsesmøde

d) 9. august 57 Forretningsudvalgsmøde

Beslutning om nedsættelse af programudvalg

e) 29 august 57 Forretningsudvalgsmøde

Henstilling fra H.C. Hansen om programkommissionen får tilladelse til supplerings af medlemmer

f) 31.1 61 Forretningsudvalgsmøde

Diskussion om afholdelsen af den kommende kongres og behandlingen af programmet i de forskellige kredse; fastsættelse af tidspunkter for programudkastenes færdiggørelse

6) Avisartikler mm.

Artikler fra Aktuelt

Mandag 12 juni 1961: Artikel "Gårdags utopi- morgendags virkelighed"

Socialdemokratiets historie og fortolkning af den fremtid som programmet er et tiltag i forhold til

Tirsdag 13 juni 1961 : "Vi vil gøre hverdagen lysere"

Redegørelse for -og referat af Viggo Kampmanns tale om den politiske situation og udlægning af programmet

Leder "Idé og hverdag"

Om forholdet mellem socialdemokratiet princip og arbejdsprogram

Artikel "Idé og hverdag skal forenes"

Indeholder gennemgang af en række punkter som må gennemføres

Onsdag 14 juni 1961

Under rubrikken "Andre mener" "Programudkastet"

Indeholder udtalelse af Viggo Kampmann om den socialdemokratiske balancegang i forhold til de borgerlige partier og SF

Torsdag 15 juni 1961

Artikel "Alle mod een for principprogrammet"

Indeholder beretning om afstemningen om programmet samt uddrag af debatten om det

Fredag 16 juni 1961

Artikel "Samhørigheden større"

Indeholder beretning om forløbet af partikongressen og dens afslutning.

Studieforløbsbeskrivelse

Projekttitel: Betragtninger omkring det socialdemokratiske partiprogram "Vejen frem"

Udarbejdet af: Jan Boisen

Vejleder: Michael Kjeldsen

Dette er et projekt på 2. modul af historie der skal dække periodekravet Danmark/Nordens Historie fra 1797-1997, således at mindst en 1/3 af det samlede projekt arbejde skal dække perioden efter 1930

Breddeværkerne dækker perioden 1795-1997

Følgende breddeværker opgives:

1) Danmarks Historie bind 4-8 Gyldendals boghandel, Nordisk Forlag A/S, København 1985-1990

2) Søren Mørch. Den nye Danmarks Historie, 1982 Gyldendals Boghandel, Nordisk forlag Aps

I forbindelse med modulet er følgende seminarer fulgt

Det 20. århundredes Danmark - Danmark mellem to verdenskrige
Blokseminar i historieformidling

Følgende dybdeværker har understøttet arbejdet i dette modul:

Callesen, Gerd; Kaspersen Hanne og Knudsen Knud : Fremad aldrig glemme- 10 års forskning i arbejderbevægelsens historie-Status og perspektiv, Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1981

Finnemann, Niels Ole: I broderskabets Aand; ,Gyldendals Boghandel, udgivet af Nordisk Forlag A/S København 1985

Frandsen, Hans Erik Avlund: Klassesamarbejde og klassekamp - Danmark 1940-78; Gyldendals Boghandel udgivet af Nordisk Forlag A/S København 1980

Højstrup Jensen. Niels Ole; Callesen Gerd; Walsted, Anne-Lise: Fremad ad nye veje, Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie.1990

Krag, J.O. og Andersen K.B: Kamp og fornyelse: Udgivet af forlaget fremad, Danmark 1971

Mørch Søren(redaktør): Danmarks Historie bind 8,Tiden efter 1945, Gyldendals Boghandel Nordisk Forlag A/S, København 1990

Nüchel Thomsen Birgit: Temaer og brændpunkter i dansk politik efter 1945 udgivet af Odense Universitets forlag 1994

Søborg, Henrik: Socialdemokratiet og Staten; Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1 udg. 1 opl. København 1983

Projektforløb

Projektarbejdet tog sin begyndelse i 1. semester 1996. Efter en sondering havde jeg fundet ud af, at Socialdemokratiet havde udfærdiget et nyt program først i 1960'erne. Jeg gik herefter i gang med, at læse om Socialdemokratiet. I denne fase læste jeg et RUC-speciale med titlen "Fra rammeøkonomi til planøkonomi". Herudover fik jeg læst noget kursusmateriale om socialdemokratiet i mellemkrigstiden og betragtninger vedr. velfærdsstaten. I sidste halvdel af semestret fik jeg yderligere læst J.O, Krag's og K.B, Andersens "Kamp og fornyelse". I slutningen af semestret var jeg nået til den erkendelse, at det indtil videre nedfældede arbejde gjorde, at det mest fornuftige ville være, at trække eksamenstilmeldelsen tilbage, hvorfor jeg meddelte min Vejleder Michael Kjeldsen, at en sådan beslutning var truffet.

Planen var så, at udfærdige og aflevere projektet med udgangen af 2. semester 1996. Arbejdet med projektet kom imidlertid aldrig rigtigt i gang i dette semester, og projektarbejdet lå i praksis fuldstændig stille. Det hidtidige forløb gav overvejelser om, hvorvidt projektet skulle forsættes eller om jeg skulle finde en anden metier. Efter nogen overvejelse nåede jeg frem til, at det ikke alene var utilfredsstillende, at jeg ikke havde skrevet et projekt: en indstilling af projektarbejdet ville også være en beslutning, som jeg med fortrydelse ville se tilbage på.

Jeg tog derfor i slutningen af januar 1997 kontakt til Michael Kjeldsen, om udfærdigelse af et projekt. Michael Kjeldsen var velvillig, og på et møde umiddelbart inden starten af 1. semester 1997 mente han, at der var mulighed for enten at skrive et projekt som generelt behandlede Socialdemokratiets politik i 1960'erne eller, at skrive om programmet " Vejen frem" som det tidligere havde været på tale. Samtidig blev jeg på mødet opfordret til hurtigst muligt, at undersøge om der forelå noget arkivmateriale om programmet.

I februar måned tog jeg derfor ind på ABA og stillede forespørgsel om der på arkivet lå materiale fra udvalg eller lignende som havde arbejdet med "Vejen frem". Dette viste sig, at være tilfældet. Det arkivmateriale som blev udleveret blev gennemgået i løbet af de kommende uger med henblik på, at få et vist overblik. Der blev afholdt endnu et vejledermøde, hvor jeg dels kunne orientere om det foreliggende materiale og hvor det videre arbejde dels blev diskuteret.

I den næste fase af projektarbejdet blev en del af den indhentede litteratur gennemlæst og arkivmateriale blev gennemgået nøjere. Af litteratur var det i denne periode navnlig Avlund Frandsen som blev bearbejdet. Samtidig søgte jeg på arkivet mere bevidst efter protokoller og avisudklip som kunne belyse programarbejdet. Jeg blev dog også gennem litteraturen og arkivarbejdet opmærksom på materiale som måtte fremhentes og behandles.

I begyndelse af marts måned var jeg igang med Finnemanns "I broderskabets Aand". Umiddelbart inden påsken 1997 blev et vejledermøde afholdt på ABA. Jeg var her opmærksom på, at rationaliseringerne og effektiviseringskampagnen skulle spille en vis rolle i et baggrundkapitel. Michael Kjeldsen anførte, at også de ideologiske aspekter burde inddrages i behandlingen. På mødet blev en disponering af projektet nærmere diskuteret. Jeg var på dette tidspunkt ligeledes blevet bevidst om, at der i Alsing Andersen personarkiv var materiale som omhandlede programarbejde, hvorfor en ansøgning om arkivadgang blev afgivet.

I april måned gik jeg i gang med en nærmere granskning af Henrik Søborgs "Socialdemokratiet og Staten" samtidig med, at jeg løbende tog på arkivet for, at studere det materiale som jeg havde liggende fremme her. Jeg arbejdede også i denne periode med, at nå til en anvendelig problemformulering. I anden halvdel af april blev en dato for en intern evaluering fastsat. I samme periode arbejdede jeg med en egentlig fremstilling og jeg udarbejdede derfor udkast til kapitler.

Den interne evaluering kom dog først til, at forløbe den 14. maj. Her blev jeg rådet til, at foretage en omstrukturering af det kapitel 2 som indeholdt baggrundsforklaringer for programarbejdet. Den manglende behandling af udviklingen i klasseunderlaget og erhvervsstrukturen blev påpeget. Kapitel 3 forelå til den interne evaluering i ufuldstændig form. Af det arbejde der forelå blev jeg rådet til, at give behandlingen af 1913 programmet en mere tematisk form.

Jeg har derfor i perioden efter den interne evaluering og frem mod aflevering arbejdet med dels, at give baggrundskapitlet en anden form. Men derudover har jeg været på arkivet for, at færdiggøre arbejdet med den del af projektet, der omhandler en fremstilling af programarbejdet.

Formidlingsovervejelser

De formidlingsovervejelser der er gjort i forhold til det studiearbejde er tænkt udfoldet i 2 plan, hvoraf det ene ind til videre er hypotetisk. I det foreliggende projekt har formålet været, at formidle resultatet af analysen af baggrunden for programmet "Vejen frem" på en sådan måde, at læserne i vid udstrækning har mulighed for, at kontrollere og efterprøve rigtigheden af de oplysninger som findes i projektet. Målgruppen for projektet har været studerende og andre der har interesse i de problemstillinger som behandles i projektet. Målet har været, at

belyse de sider ved programarbejdet som ikke er belyst i den eksisterede litteratur. Da projektet kun vil være, at finde på RUC's bibliotek og på ABA vil projektet kun blive formidlet til de personer som finder projektet disse steder.

Projektets resultater kunne tænkes formidlet til et bredere publikum f.eks i en Avis. Det Fri Aktuelt kunne være et valg idet man kunne have en forventning om, at dette blads læsere måtte have en interesse for de problemstillinger som tages op i projektet. Formen formidlingen skulle foregå på kunne udformes som en kronik. I lederen skrives kortfattet om programets baggrund og programkommissionen fra 1957-1961. Herefter fremstilles resultatet af projektarbejdet i 5-6 mindre underafsnit. Man kunne forestille sig, at man med udgangspunkt i 50'erne udvikling kort ridser nogle af de problemområder op som har haft betydning for Socialdemokratiet og for programkommissionens overvejelser. Til dette formål afsættes 1 til 2 mindre afsnit. I et afsnit ridses programkommissionens arbejde op. Det vil her være nødvendigt, at beskære stoffet således, at der kun er få vigtige fokuseringspunkter. Man kunne her anføre, at vigtige beslutninger var truffet på et møde den 31 marts 1958 og kommentere den uenighed som kom til udtryk i programarbejdets afsluttende fase og ved kongressen. Endelig afsluttes kronikken med en belysning af de forskelle der var på 1913 programmet og "Vejen frem". Afslutningsvis kunne man kommentere hvilken betydning man ville tillægge programmet.

I en kronik vil det ikke være muligt, at give fremstillingen samme detajeringsgrad som det har været muligt i dette projekt. Heller kravet om dokumentation vil kunne opfyldes i samme mål. Det vil til gengæld være muligt i kort form, at give anvisninger om hvor der kan hentes yderligere information. Kronikken må dog indeholde et nedkog af det centrale indhold af dette projekt, idet man ikke kan fordrer, at avisens læsere selv skal studere kildemateriale eller litteratur. Det vil være vigtigt, at få formuleret kronikken så kort og præcist som muligt, idet man må forvente, at bladet økonomiserer med sin spalteplads. En for lang og omfattende artikel vil let blive beskåret og tilpasset.

Kravet om korthed og præcision stiller samtidig et krav om udvælgelse i stoffet, hvor kunststykket bliver, at opretholde en "rimelig nuanceringsgrad". Samtidig må det fordres, at sproget holdes i enkel og let stil, idet nogle om ikke læser Avisen i frokostpausen så måske over aftenkaffen.

Risikoen ved en fremstilling i en kronik i Det fri aktuelt vil være, at man trods alt får en for overfladisk fremstilling. Avisens læsere vil antageligt have noget forskellige forudsætninger og forskellige dele af avisen vil blive læst med noget forskellig opmærksomhed. Der vil derfor være en vis risiko for, at den information som artiklen indeholder ikke nedfældes særligt dybt i en del af læsergruppen eller, at den drukner i den moderne hverdags informationsstøj

I en formidlingssituation hvor fremstillingen som her tænkt i form af en kronik bliver det formidlede altså i nogen grad amputeret, dels af kravet om kortfattede formuleringer og dels af, at læserne under afkodningen af artiklen vil være udsat for distraherende elementer. De samme krav til videnskabelighed i fremstillingen vil kort og godt ikke kunne overholdes. En kronik vil derfor efter min mening ikke kunne stå alene i formidlingen af det budskab som, dette projektarbejde har givet anledning til formidling af. Til gengæld vil det potentielle publikum være af en klart anden størrelsesorden. Hvor man må leve med amputering af bud-

skabet og truslen fra redaktørens redigering har man til gengæld muligheden for, at nå et stort publikum på en gang. Om en sådan afvejning er acceptabel er i høj grad et fagetisk problem. Personligt mener jeg det er acceptabelt under forudsætning, at man i artiklen ikke får forvredet problemstillingen alt for meget. Det kunne jo være en eller anden blev interesseret og fulgte op på eventuelle anvisninger og foretog yderligere undersøgelse af sagen.

Studiecurriculum

Beståelse af Den Samfundsvidenskabelige Basisuddannelse 1989

Har i den forbindelse fulgt følgende kurser

Kursus i politologi
Kursus i sociologi
Kursus i økonomi
Kursus i praktisk statistik
Kursus i videnskabsteori og metodelære
Datakursus
Tværvideenskabeligt kursus om miljøforhold
Kursus i teoretisk statistik (ekstern censor)

Følgende projektrapporter er bestået ved eksaminering.

- 1) Betragtninger over Nazismens opståen og kriseløsning.
- 2) Miljø og Økonomi - Hvad er sagen? - Et projekt om kapitalistisk økonomi, kemisk industri og forureningsproblemer, her specielt vedrørende KVK's produktion af plantebeskyttelsesmidler.

På historiestudiet er følgende kurser fulgt i efterårssemesteret 95

Kursus i biblioteks og håndbogsbenyttelse
Kursus i historisk metode
Seminarækken: Individ og samfund i middelalderen

Der blev på 1. modul af historiestudiet aflagt eksamen i synopsen

Clerici et Laici, En analyse af forskydninger i magtforholdet mellem pavedømmet og verdslige herskere, belyst gennem pavebullen Unam Sanctam

Følgende breddeværker blev anvendt ved aflæggelse af breddeeksamen.

Nordberg Michael: Den dynamiske middelalder
Forlaget Per Kofoed Aps, København 1987

Kåre Lunden, Aschehougs Verdenshistorie Bind VI, Europa i krise 1300-1500, H. Ashenhoug & Co., Oslo

Følgende dybdeværker understøttede arbejdet på 1. modul

Arvidson, Håkon m.fl Magt og mentalitet, Roskilde Univesitetsforlag

Bagge, Sverre Politikens Verdenshistorie bind 9, Politikens forlag A/S København

Baraclough Geoffrey: The medieval Papacy, Theames og Hudsun, London

Boase T.S.R Boniface VIII , Constable Co Ltd London

Clarck, Sir Gorge: Early Mordern Europe, The University press Oxford 1972

Chodorow, Stanley & Hoyt Roberts s:Europe in the Middle Ages, Hartcourt Brace Javanovich Inc, 1957 USA

Dray William H philosophy of history

Erslev, Kristian Historisk Teknik, Den danske historieforening København 1911

Hill Bennet D: Church and State in the Middle Ages, John Wiley Sons Inc USA 1970

Keen Maurice: The Penguin History of Medieval Europe;Penguin books Ltd 27 Wright Lane London 1969

Kelly J.N.D. The oxford Dictionary of Popes, Oxford University press, Oxford 1986

Kjelstadi, Knut: Fortida er ikke hva den engang var: Universitetsforlaget; Oslo 1993

Lynch Joseph H:The Midieval Church Longman publishin, UK 1992

Morrison Carl F:The investiture Controversy,Holt Rinchart and Wiston Chicargo 1971

North Douglas & Thomas Robert Poul: The rise of the western world, Cambrigde University Press 1973

Southern R.W: Society and church in the Middle Ages, Penguin BooksLtd Middelsex, England.

Sløk, Johannes m.fl: De europæiske idéers historie. Gyldendal, København 1993